

64100

**NORMAL ÇOCUKLARI BİLGİLENDİRMEİNİN
ZİHİNSEL ENGELLİ YAŞITLARINA YÖNELİK
TUTUMLARINA ETKİSİ**

İlknur ÇİFCİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ŞUBAT - 1997

**NORMAL ÇOCUKLARI BİLGİLENDİRMENİN
ZİHİNSEL ENGELLİ YAŞITLARINA YÖNELİK
TUTUMLARINA ETKİSİ**

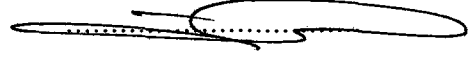
İlknur ÇİFCİ

**ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM YÜKSEK LİSANS DERECESESİ İÇİN
GEREKLİ ÇALIŞMALARINI YERİNE GETİREREK
ONAYA SUNULMUŞTUR.**

ŞUBAT-1997

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Onayı

Prof. Dr. Halil ÜLKER

Enstitü Müdürü

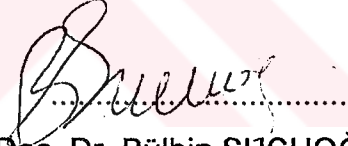
Bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak gerekli çalışmaları yerine getirdiğini onaylarım.

Öğr. Gör. Ahmet YIKMIŞ

Bölüm Başkan V.

Okuduğumuz bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak onaylanması, düşüncemize göre, amaç ve kalite olarak tamamen uygundur.

Doç. Dr. Bülbin SUCUOĞLU

Tez Danışmanı

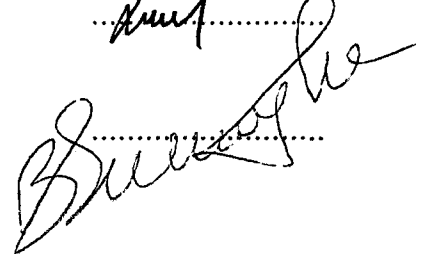

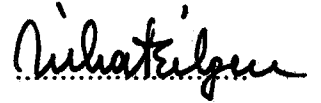
Jüri Üyeleri

1- Prof. Dr. Nihat BİLGİN

2- Prof. Dr. Latife BIYIKLI

3- Doç Dr. Bülbin SUCUOĞLU

İmza

SUMMARY

by

ÇiFCİ, İlknur.

M.S., Department of Special Education

Supervisor: Doç. Dr. Bülbin SUCUOĞLU

February, 1997

THE EFFECT OF INFORMING NORMAL CHILDREN TO THEIR ATTITUDE TOWARDS THEIR MENTALLY RETARDED PEERS

The purpose of this study is to investigate the effects of the information program prepared about mentally retarded individuals on the attitudes of the primary school fifth class students towards their mentally retarded peers. The pre test - post test control group experimental model is used to achieve this aim. For this study, forty students who were fifth year students were randomly selected; twenty of whom were in the experimental group and twenty of whom were in the control group. The information programme which lasted of six weeks one lesson hour per week is applied to the experimental group students. The information programme includes techniques like presentation of the information about mentally retarded individuals, simulation, the participation of the guest teacher, video and

group discussion. In this study, Activity Preference Scale and Adjective Checklist developed by Siperstain (1980) are used as data collection instruments. Both of these scales are translated into Turkish before the investigation and their validity and reliability are tested.

Activity Preference Scale and Adjective Checklist are administered to both the experimental and the control groups before and after the information programme. The collected data are analyzed by the SPSS statistic programme. Findings showed that there isn't significant difference between the two groups on the pre measure. As a result of analysis of variance for repeated measures it is seen that there isn't any significant effect of the information programme on the attitudes of primary school students to their mentally retarded peers. In this study it is also investigated if the attitudes show difference according to sex and knowledge about somebody who is mentally retarded. The result of the analysis has shown that there is no significant difference between the attitudes of boys and girls, and between the attitudes of those who know any mentally retarded people and those who don't know any.

Key Words: Attitude, attitude change, mentally retarded individual.

ÖZET

NORMAL ÇOCUKLARI BİLGİLENDİRMENİN ZİHİNSEL ENGELLİ YAŞITLARINA YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ

ÇİFÇİ, İlknur

Yüksek Lisans Özel Eğitim Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bülbin SUCUOĞLU

Şubat, 1997

Bu çalışmada zihinsel engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilendirme programının, ilkokul beşinci sınıf öğrencilerinin zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, "ön test-son test kontrol grubu" deneysel model kullanılmıştır.

Araştırmanın örneklemi, deney ve kontrol gruplarında 20 öğrenci olmak üzere, tesadüfi atama yoluyla seçilen 40, beşinci sınıf öğrencisinden oluşturulmuştur. Deney grubunda yer alan öğrencilere haftada bir ders saati boyunca, toplam altı hafta bilgilendirme programı uygulanmıştır. Bilgilendirme programı zihinsel engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilerin

sunulması, özürlü gibi davranma (simulation), misafir konuşmacının katılımı video gösterimi, grup tartışması tekniklerini içerecek şekilde düzenlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Siperstein (1980) tarafından geliştirilen Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma öncesinde her iki ölçek, Türkçe'ye çevrilmiş ve araçların Türkçe formlarının geçerlik, güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

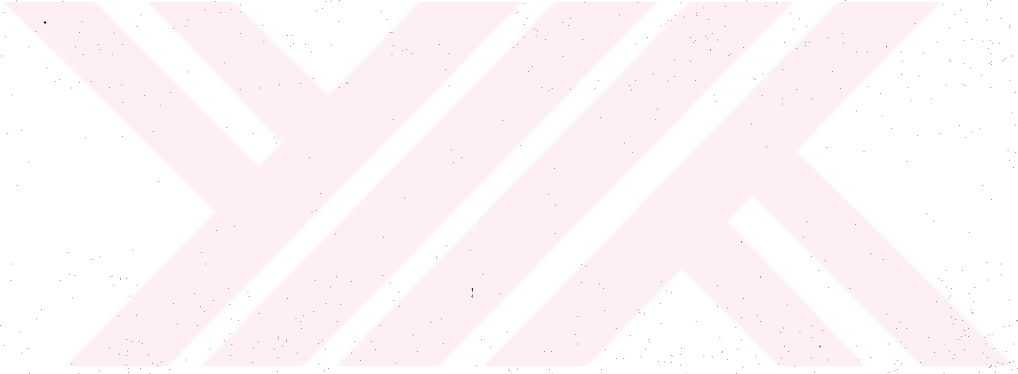
Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçekleri, deney ve kontrol gruplarına bilgilendirme programı öncesinde ve sonrasında uygulanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS istatistik programıyla analiz edilmiştir. Bulgularda, deney ve kontrol grubun iki veri toplama aracı için ön testleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Tekrarlanmış ölçümler için yapılan çift yönlü varyans analizi (split-plot design) sonucunda, bilgilendirme programının ilkökul öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca öğrencilerin tutumlarının, cinsiyete ve zihinsel engelli bir tanıdığına olmasına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçları, çocukların cinsiyetlerinin ve zihinsel engelli tanıdığı olup olmamasının zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarında farklılığa yol açmadığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Tutum, Tutum değişikliği, Zihinsel engelli birey.

Sayın hocam,

Prof. Dr. Yahya ÖZSOY'un

aziz anısına...

TEŞEKKÜR

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi birçok kişi ve kurumun desteği ile mümkün olabilmiştir. Bu çalışma süresince her yönden destek, yönlendirme ve sabır gördüğüm tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Bülbin SUCUOĞLU'na, çalışmalarım sırasında anlayış gösteren Eğitim Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Nihat BİLGİN'e ve Bölüm Başkanım Ahmet YIKMIŞ'a teşekkür ederim.

Araştırmada altı hafta boyunca bilgilendirme programına büyük bir ilgi ve istekle katılan öğrencilere teşekkür ve sevgilerimi sunarım. Bu araştırmanın yapılabilmesi için kurumun kapılarını açan ve her türlü yardım ve desteği veren Cumhuriyet İlkokulu Müdür ve öğretmenlerine, araştırmada uygulanan bilgilendirme programını sabır ve anlayışla kameraya çeken Suat ÇIRPAN'a, istatistiksel işlemlerde bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. M. Durdu KARSLI ve Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK'e, bilgisayarla yazımında yardımcı olan Atilla YILIKYILMAZ'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın yapılmasında beni güdüleyen, bana destek olan canım aileme ve her türlü yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

SUMMARY.....	i
ÖZET.....	iii
İTHAF.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
Problem.....	7
Araştırmanın Amacı.....	7
Araştırmanın Önemi.....	8
Sayıtlılar.....	9
Sınırlılıklar.....	9
Tanımlar.....	9

BÖLÜM II

İLGİLİ LİTERATÜR.....	11
İlgili Araştırmalar.....	31

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	37
Araştırma Grubu.....	37
Veri Toplama Araçları.....	38
Verilerin Toplanması ve Uygulama Süreci.....	46
Verilerin Analizi.....	46
Değişkenlerin Operasyonel Tanımı.....	47

BÖLÜM IV

BULGULAR VE TARTIŞMA.....	48
Bulgular.....	48
Tartışma.....	62

BÖLÜM V

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	69
Sonuç.....	69
Öneriler.....	70

KAYNAKÇA.....	72
---------------	----

EKLER.....	81
------------	----

Ek: 1.....	81
------------	----

Ek: 2.....	82
------------	----

Ek: 3.....	83
------------	----

Ek: 4.....	84
------------	----

Ek: 5.....	85
------------	----

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:	Etkinlik Tercih Formu Madde-Toplam Korelasyon Sonuçları	40
Tablo 2:	Sıfat Listesi Türkçe Formu'nun Faktör Yapısı ve Sıfatların Faktör Yükleri.....	45
Tablo 3:	Deneklerin Etkinlik Tercih Formu Varyans Analizi Sonuçları	49
Tablo 4:	Deney ve Kontrol Gruplarının Etkinlik Tercih Formu, Sıfat Listesi Ön test-Son test Ortalama ve Standart Sapmaları.....	50
Tablo 5:	Deneklerin Sıfat Listesi Ölçeği Varyans Analizi Sonuçları ...	52
Tablo 6:	Deney ve Kontrol Gruplarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumlu Faktör Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 7:	Deney ve Kontrol Gruplarının Sıfat Listesi Ölçeği Empati Faktör Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları.....	54
Tablo 8:	Sıfat Listesi Ölçeği Olumlu, Olumsuz ve Empati Faktör Puanlarının Ön test-Son test Ortalama ve Standart Sapmaları	55

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Etkinlik Tercih Formu Deney Grubu Puan Dağılımları.....	51
Şekil 2.	Etkinlik Tercih Formu Kontrol Grubu Puan Dağılımları.....	51
Şekil 3.	Sıfat Listesi Deney Grubu Toplam Puan Dağılımları.....	56
Şekil 4.	Sıfat Listesi Kontrol Grubu Toplam Puan Dağılımları.....	56
Şekil 5.	Sıfat Listesi Deney Grubu Olumlu Faktör Puan Dağılımları..	57
Şekil 6.	Sıfat Listesi Kontrol Grubu Olumlu Faktör Puan Dağılımları.	57
Şekil 7.	Sıfat Listesi Deney Grubu Olumsuz Faktör Puan Dağılımları	58
Şekil 8.	Sıfat Listesi Kontrol Grubu Olumsuz Faktör Puan Dağılımları.	58
Şekil 9.	Sıfat Listesi Deney Grubu Empati Faktör Puan Dağılımları.....	59
Şekil 10.	Sıfat Listesi Kontrol Grubu Empati Faktör Puan Dağılımları....	59

BÖLÜM I

GİRİŞ

Birey toplumsal yaşam içerisinde, diğer bireylerle birarada olmakta ve onlarla etkileşimde bulunmaktadır. Bu etkileşim sürecinde birey, kendisi ve diğer bireyler arasında bulunan benzer ve farklı özellikleri keşfetmektedir. Bireyler arasında bulunan benzerlikler ve farklılıklar, kişiler arası etkileşimlerin yoğunluğunu belirlemektedir. Toplumda bireysel farklılıklarından dolayı, diğer bireylerle iletişimi az olan, bu nedenle de yaşantı ve deneyimleri sınırlı olan bireyler bulunmaktadır. Toplumsal yaşamın küçük bir örneği olan okullarda da bireyler arası farklılıklar görülmektedir.

Normal sınıflarda yer alan öğrenciler; başarı düzeyleri, dil kazanımları, sosyal etkileşimleri, fiziksel özellikleri, motor gelişimleri, sağlıkları, duyuşsal özellikleri, diğer kişisel özellikleri yönünden birbirlerinden farklılıklar gösterirler. Bu farklılıklara karşın, öğrenciler aynı sınıf ortamında birarada bulunabilirler, ancak bazen bireylerin bu özelliklerindeki farklılıkları, onların normal sınıf etkinliklerinden yararlanmalarını güçleştirebilir (Schulz, Carpenter, Turnbull, 1991).

Bireylerin, normal sınıf ortamlarından yararlanmalarını engelleyen ya da güçleştiren özelliklerden biri de zihinsel yetersizlikleridir. AAMR (1992)'nin yaptığı tanıma göre;

"Zihinsel gerilik, halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde normalin altında bulunma, bunun yanısıra uyumsal beceri alanlarının (iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, bağımsız yaşam, kendini yönetme, sağlık ve güvenliğini koruma, akademik beceri, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur."

Zihinsel engelli çocuklar homojen bir grup değildir. Kendi içlerinde önemli bireysel farklılıklar gösterirler. Bu nedenle, zihinsel engellilerin sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. AAMR (1992) zihinsel engelli bireyleri, onlara sağlanan desteklerin yoğunluğuna göre dört alanda sınıflandırmıştır.

1- Aralıklı desteğe gereksinim duyanlar (Intermittent); İhtiyaç duydukları zamanlarda, geçici olarak destek alan zihinsel engelli çocuklar bu grupta yer alırlar. Örneğin, işsiz kaldığı zaman ya da hastalandığında destek alan zihinsel engelli bireyler bu grupta bulunmaktadır.

2- Sınırlı desteğe gereksinim duyanlar (Limited); Bu grupta yer alan zihinsel engelli bireyler belirli bir zaman içerisinde, iş eğitimi ya da okulda, sınırlı sürede varolan desteklerden yararlanmaktadırlar.

3- Yoğun desteğe gereksinim duyanlar (Extensive); Bunlar düzenli olarak (günlük), bazı çevrelerde (ev ya da iş), zaman sınırlaması olmaksızın yardım almaktadırlar.

4- Yaygın destek alanlar (Pervasive); Bunlar kararlı, oldukça yoğun, farklı çevrelerde, yaşam boyu destek alanlardır.

Bu yeni sınıflandırmanın yanısıra, klasik eğitsel sınıflandırmalarda, zihinsel engelliler genellikle eğitilebilir, öğretilebilir ve klinik bakıma muhtaç olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (MEB, 1986).

Yeni sınıflandırmada yer alan; aralıklı ve sınırlı zamanda destek alanlar, eğitilebilir zihinsel engelli bireylere, yoğun destek alanlar, öğretilebilir zihinsel engelli bireylere ve yaygın destek alanlar da, ağır derecede zihinsel engelli bireylere karşılık gelmektedir.

Eğitilebilir zihinsel engellilerin zeka bölümleri 45-75 arasındadır. Okul çağında özellikle akademik alanlarda yetersizlik gösterirler. Bu çocuklar, özel eğitim desteğiyle normal ilkokul programlarından yararlanabilirler, özbakım becerilerin yanısıra temel akademik becerileri öğrenebilirler ve yetişkinlik çağına geldiklerinde tamamen ya da kısmen geçimlerini sağlayabilecek bir iş becerisi edinebilirler (Eripek, 1996).

Ülkemizde eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar için genellikle iki tür yerleştirme yaklaşımı söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisi, zihinsel engelli çocuğun normal sınıfa devam etmesinin sağlanmasıdır. İkincisi zihinsel engelli bireylerin özel sınıfa yerleştirilmeleridir. Bu yaklaşımlardan hangisinin uygun olacağı çocuğun özellikleri ve var olan olanaklar dikkate alınarak kararlaştırılmaktadır (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1992). Zihinsel engelli çocuklara sağlanan öğrenme ortamları incelendiğinde, ülkemizde daha çok özel sınıf uygulamasının yaygın olduğu görülmektedir. Normal ilkokullar bünyesinde açılan bu sınıfların sayısı 821, burada bulunan öğrenci sayısı da 10867 dir (MEB, 1994).

1970'li yıllardan başlayarak birçok ülkede, engelli çocukların, "**normal çocuklarla birlikte eğitilmeleri ilkesi**", üzerinde oldukça tartışılan bir konu olmuş, son yıllarda artan taraftar kitlesiyle geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Eripek, 1986; Schulz, Carpenter ve Turnbull, 1991; Karatepe,1996).

Yaşlılarıyla birlikte eğitim (kaynaştırma) ilkesinin gündeme gelmesiyle, birlikte ve ayrı eğitimin zihinsel engelli çocukların gelişimleri üzerindeki etkileri konusunda bir çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalarda çoğunlukla normal ve özel sınıfa giden çocukların sosyal kabulleri (Gottlieb, Semmel, Veldman,1978; Altman, Lewis,1990), benlik kavramları (Welch,1967; Kahm ve Garrison 1973), akademik becerileri (Hegarty,1990) araştırılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, birbiriyle çelişkili bulgular elde edilmiştir.

Kahm ve Garrison (1973) özel sınıflara devam eden zihinsel engelli çocukların benlik kavramları ile kaynaştırma programlarına devam eden zihinsel engelli çocukların benlik kavramları arasında fark bulamazken, Welch (1967) kaynaştırma programına yerleştirilen öğrencilerin benlik kavramının, özel sınıflara devam edenlerden daha olumlu olduğunu belirtmiştir (Akt, Eripek, 1996).

Normal sınıf ortamı, zihinsel engelli bireylerin benlik kavramlarını olumlu yönde geliştirmekle birlikte, onların normal yaşlıları tarafından sosyal kabul görme oranlarının artmasını da sağlamaktadır(Gottlieb, Semmel, Veldman,1978; Altman, Lewis,1990).

Zihinsel engelli bireylerin, akademik becerileri kazanmalarında, yerleştikleri eğitim ortamının etkilliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir taraftan özel sınıfların, bu çocukların bireyselleştirilmiş eğitim programlarından yararlanmalarını kolaylaştırdığı ve başarısızlıklardan uzaklaştırdığı savunulurken, diğer taraftan özel sınıfların, normal sınıflara göre daha az akademik beceri kazandırdığı belirtilmektedir. Hegarty (1990) kaynaştırma eğitimi alan engelli bireyin normal yaşlılarını gözleyerek, taklit ederek sosyal ve bilişsel alanda daha çok geliştiğini savunmaktadır (Akt., DPT,1992). Bu nedenle hafif derecedeki zihinsel engelli çocukların, özel sınıflar yerine normal sınıf ortamlarında yer almaları uygun bulunmaktadır (Bruininks, Rynders, Gross, 1974).

Ülkemizde, bütün çağdaş ülkelerde olduğu gibi engelli bireylerin, normal kişilerin yararlandığı hak ve olanaklardan, aynı biçim ve düzeyde yararlanmasına imkan verecek koşulların hazırlanması için çaba gösterilmektedir. Bunların arasında zihinsel engelli bireylerin, eğitim ve öğretim hizmetlerinden, en az sınırlandırılmış çevre içersinde yararlanmaları da yer almaktadır. Bu amaçla ilk olarak 1985 yılında engelli çocuklar için kaynaştırma programları başlatılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde bugün 10184 engelli öğrenci normal eğitim programlarından yararlanmakta, yaşlılarıyla aynı ortamda bulunmaktadır (MEB, 1996).

Yaygınlaştırılması hedeflenen bu programların başarılı olabilmesi, gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için ayrıntılı bilgi toplanması gerekmektedir. Özellikle engelli çocuklara karşı normal çocukların,

öğretmenlerin ve normal çocuk anne-babalarının tutumlarının belirlenmesi, kaynaştırma çalışmalarını yönlendirecektir. Zihinsel engelli çocukların yetişkin oldukları zaman toplumun aktif bir bireyi olabilmeleri, normal eğitim kurumlarından yararlanabilmeleri, özellikle engelli olmayan yaşlılarının onlara karşı tutumlarıyla yakından ilgilidir. Engelli yaşlılarına yönelik tutumları olumlu olan normal öğrencilerin, engelli yaşlılarını sosyal kabullerinin de yüksek olduğu, tutumları olumsuz olan normal öğrencilerin engelli yaşlılarıyla sosyal ilişkiye girmedikleri belirtilmiştir (Siperstein, Bak ve Q'keefe, 1988). Bu nedenle normal çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumlarının belirlenmesi, yaşlı tutumlarını etkileyen farklı değişkenlerin ortaya çıkarılması, ülkemizde yeni başlatılan kaynaştırma programlarının planlanması, uygulanması ve özellikle etkililiğinin artırılması açısından çok önemlidir.

Normal çocukların yaşlılarına karşı tutumlarını inceleyen araştırmalar, tutumların gelişmesinde kritik dönemler içerisinde olan ilkököl yıllarında, normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının belirlenmesi ve olumlu yönde değiştirilmesinin önemini vurgulamışlardır.

Ülkemizde normal çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumlarını inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır (Civelek,1990; Tekin,1994). Bu çalışmalarda ilkökula devam eden çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumları incelenmiş ve farklı yöntemlerle bu tutumlar değiştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, engellilere karşı tutumlar ve tutum değişikliklerinin farklı çocuk gruplarında, farklı yaş gruplarında incelenmesi ve farklı tutum

değiştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bu nedenle değişik tekniklerin yer aldığı zihinsel engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilendirme programının, ilkokul beşinci sınıf ğrencilerinin zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür.

Problem

Normal ocukların, zihinsel engelli çocuklar hakkında bilgilendirilmelerinin zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları üzerindeki etkisi nedir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, "zihinsel engelli çocuklar hakkında" bir bilgilendirme programının, ilkokul beşinci sınıfa devam eden normal çocukların, zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki denenceler sınanacaktır:

1- Bilgilendirme programına katılan ilkokul çocuklarının, zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları, bu programa katılmayan çocukların zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumlarından daha olumludur.

2- Kız ğrencilerin zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları, erkek öğrencilerin tutumlarından daha olumludur.

3- Zihinsel engelli bir tanıdığı olan normal çocukların zihinsel engelli yaşitlarına yönelik tutumları, böyle bir tanıdığı olmayan çocukların tutumlarından daha olumludur.

Araştırmanın Önemi

Araştırma iki açıdan önemli görölmektedir. Kuramsal olarak daha önce yapılmış çalışmalarda yer alan çocuklardan, yaş ve yaşadığı bölge açısından farklı bir grubun zihinsel engelli yaşıtlarına karşı tutumları hakkında bilgi verilmesi açısından önemlidir. Bu tür bilgilerin artması, benzeri yeni çalışmaların planlanması için çok gereklidir. Ayrıca, bu çalışma zihinsel engelli çocuklara karşı normal yaşıt tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılan iki aracın (Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi) geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması, Türkçe formlarının kullanılabilirliği ile ilgili bilgi vermesi açısından da önemli görölmektedir.

Çalışmanın uygulanması açısından önemi düşünöldüğünde öncelikle, uygulama programının farklı özellikteki normal çocukların zihinsel engelli yaşıtlarına karşı tutumlarını belirlemek için kullanılabileceği düşünölebilir. Ayrıca, bu programda bazı değişikliklerle farklı engel gruplarındaki çocuklara karşı yaşıt tutumlarını değiştirmek amacıyla kullanılabilir. Bu çalışmada kullanılan araçların, gerekli değişikliklerle farklı engel gruplarına karşı tutumları değerlendirmek amacıyla uygulanabileceği söylenebilir. Ancak, genel olarak araştırmanın önemi, zihinsel engelli çocukların yaşıtlarıyla biraraya getirilmesiyle ilgili programların, özellikle hazırlık aşamasına yön verebileceği şeklinde ifade edilebilir.

Sayıtlar

Araştırma aşağıdaki sayıtlara dayanmaktadır;

1- Araştırma için hazırlanan ve kullanılan Bilgilendirme Programının, ilkokul beşinci sınıf öğrencilerinin gelişim düzeyine uygun olduğu kabul edilmiştir.

2- Araştırma örneğine giren çocukların Sifat Tarama Listesi ve Etkinlik Tercih Formu'nu yanıtlarken açık yürekli ve samimi davrandıkları kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

1- Araştırma altı haftayla sınırlı tutulmuştur.

2- Araştırma Bolu ili belediye sınırları içerisinde yer alan Cumhuriyet İlkokulu'na devam eden beşinci sınıf öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

3- Bilgilendirme Programının içeriği, zihinsel engelli çocuklara yönelik bilgilerle ve deneyimlerle sınırlandırılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Tanımlar

Zihinsel Engelli; zihinsel işlevlerde normalin altında olma ve bunun yanısıra uyumsal beceri alanlarının (İletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, bağımsız yaşam, kendini yönetme, sağlık, güvenliğini koruma, akademik beceri, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur (AAMR, 1992).

Eğitilebilir Zihinsel Engelli; zeka b6l6m6 çeşitli 6leklerde s6rekli olarak 45-75 arasında olan zihinsel engellilerdir (MEB, 1986).

Kaynaştırma; gerektiğinde sınıf 6đretmeni ve/veya engelli 6đrenciye destek ve 6zel eğitim hizmetleri sağlanması koşuluyla engelli 6đrencilerin normal eğitim ortamlarında eğitilmesidir (Kırcaali, İftar, 1994).

Tutum; Bireyin çevresindeki çeşitli objelere karşı beslediği duygular, o objeler hakkındaki fikirler ve bilgiler ile onlara karşı davranışlarının t6m6d6r (Kağıtçıbaşı, 1988).

6zel Sınıf; Normal ilkokul b6nyesinde, eğitilebilir d6zeydeki zihinsel engelli çocuklar için 6zel olarak d6zenlenmiş ve donatılmış dersanelerde 6zel olarak yetişmiş 6đretmenler tarafından 6zel programlarının uygulandığı sınıflardır (DPT, 1992).

BÖLÜM II

İLGİLİ LİTERATÜR

Toplum içerisinde birarada bulunan insanlar, birlikte olmaya ve yaşantıları paylaşmaya ihtiyaç duyarlar. Bir bebeğin anne karnında oluşmasından sonra, anne-fetüs arasında kurulan bağ, bir insanın diğer bir insana olan ihtiyacının ilk görüntüsüdür. İnsan, yaşamının her döneminde yakın çevresinde bulunan bireylerle etkileşimde bulunmak ister. Bu etkileşim sürecinde, bireyin sahip olduğu bir çok davranış, başka bireylerle olan ilişkilerin algılanmasına, değerlendirmesine ve onlar üzerinde edinilmiş yargılara bağlı olarak ortaya çıkar. Bireyin davranışları üzerinde yönlendirici olan bu etkiye "tutum" denir (Tolan, İsen, Batmaz, 1985). Tutumlar çeşitli şekillerde tanımlanabilir.

Kağıtçıbaşı (1988)'na göre tutum; bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir. Tutumun bir bireye atfedilen bir eğilim olması; tutumun doğrudan gözlenebilen bir özellik olmadığını, ancak bireyin gözlenebilen davranışlarından dolaylı olarak varsayıldığının kabul edilmesi demektir.

Allport (1935) tutumu, yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumu olarak tanımlamıştır (Akt; Dönmez, 1993).

McClelland ise tutumu, bireyin şimdiki davranışlarını belirleyen geçmiş deneyimlerin bir özeti olarak görür. Genel olarak tutum kuramı, tutumun, tutum nesnesi ile ilgili geçmiş bir deneyim veya yaşantının insan beynindeki kaydı olduğunu ve şimdiki ya da gelecekteki davranış ile ilişkili olarak bireyin düşünsel oluşumuna etkide bulunduğunu varsayar (Akt; Tolan, İsen ve Batmaz, 1985).

Tutum, bireyi davranışa hazırlayıcı karmaşık bir eğilimdir. Böylece bireyin çevresindeki çeşitli objelere karşı beslediği duyguları, o objeler hakkındaki fikirleri, bilgileri, onlara karşı davranışları devamlılık ve düzenlilik gösterir (Kağıtçıbaşı, 1988).

Tutumların gelişimi ve değişimi; koşullanma ve pekiştirme, erekler (incentives) ve çatışma, işlevsellik, bilişsel tutarlılık olmak üzere dört temel kuramsal yaklaşımla açıklanmaktadır (Dönmez, 1993).

Koşullanma yaklaşımına göre öğrenmeyi oluşturan temel süreçler (çağırışım, pekiştirme ve taklit) tutumların gelişmesinde de etkili olmaktadır. Tutumların biçimlenmesinde en basit etmen, tutum nesnesi ile diğer sözcükler ya da özellikler arasında bir çağırışımın kurulmasıdır. Tutumların oluşumunu açıklamada etkili olan bu yaklaşım, tutumların doğuştan edinilmediğini, öğrenme süreci sonucunda kazanıldığını vurgulamaktadır.

Erekler ve çatışma kuramı tutumlara yaklaşma-uzaklaşma çatışması açısından bakmaktadır. Bireyin çatışan amaçları olduğunda, kazancını en

üst düzeye çıkaran konumu benimseyerek, tutum geliştireceğini açıklamaktadır. Bu yaklaşımın değişik biçimi olan işlevselcilik, tutumları birey için gördükleri işlev ya da sağladıkları yarar açısından ele almaktadır. Tutumun, bireyin bir amacına ulaşmasında bir araç işlevi olduğu için ortaya çıkacağını belirtmektedir.

Son olarak bilişsel tutarlılık kuramı, insanların bilişleri ve davranışları arasında uyumlu ilişkiler kurmak eğiliminde olduklarını ileri sürmektedir. Bireylerin genel bilişsel yapılarına uygun tutumlar geliştireceklerini vurgulamaktadır (Dönmez, 1993).

Tutumların gelişmesinde etkili olan temel iki faktör vardır. Bu faktörler kısaca, tutum objesi ile bu objeye karşı tutum geliştiren bireyin ve içinde yaşadığı toplumun özellikleri olarak ifade edilebilir. Bireyin herhangi bir engelinin olması, toplumun içinde bir takım rollerini yerine getirememesine ve toplumun bir bireyi olarak beklentilerini karşılayamamasına neden olmaktadır. Bu durumda engelli birey bir tutum objesi olmakta, engeli nedeniyle toplumun büyük çoğunluğundan farklı görülmekte, farklı tutumlarla karşılaşabilmektedir.

Dünyada ve ülkemizde toplumun engelli bireylere yönelik tutumları incelendiğinde, tutumlarda zamanla değişiklik meydana geldiği görülmüştür. Toplumların en ilkel tutumları, engelli olarak dünyaya gelen kişileri, engeli farkedilir farkedilmez yok etmeleridir. Bu görüşün arkasında yatan gerçek, engelli bireyin tüketici olarak görülmesi, ve tanrı tarafından cezalandırılmış olması yatmaktadır. Dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte engelli bireyleri yok

etme yerine onlara acıma ve merhamet etme düşüncesi gelişmiştir. Kutsal kitaplarda engelli bireylere yardım etme görüşünün yer alması, insancıl inanç ve görüşlerin gelişmesiyle, tutumlarda olumlu yönde değişme sağlanmıştır. Bu değişme engelli bireylerin, normal bireyler tarafından korunmaları şeklinde olmuş, engelli bireylerin yaşamlarına sınırlılık getirilmiş ve yaşam boyu normal bireylere bağlı kalmaları ile sonuçlanmıştır. Daha sonra demokratik anlayışın gelişmesiyle birlikte, engelli bireylerin de toplumda engelli olmayan bireylerle eşit haklara sahip oldukları ve temel haklardan yoksun edilemeyecekleri görüşü yaygınlaşmıştır (Enç, Çağlar ve Özsoy, 1987).

Lombana (1980)'ya göre toplumun engelli bireylere yönelik olumsuz tutumları, onlardan uzak durma, alay etme ya da aşırı koruyucu davranma biçiminde kendini gösterebilmekte, bu olumsuz tutumlar engellilerin toplumla kaynaşmalarını, bağımsız yaşayabilmelerini ve dolayısıyla normal okullarda yaşlılarıyla birlikte eğitim görmelerini büyük ölçüde engellemektedir. Yalnızlık ve soyutlama engelli bireylerde düşük benlik algısına, yeterli kendine güven duygusunun gelişmemesine, kaygı ve utanma duygularının ortaya çıkmasına neden olurken, bu bireylere yönelik aşırı koruyucu davranışlar bağımlılığa, güdü eksikliğine yol açabilmektedir. Bu tür olumsuz tutumlar uzun dönemde engelli bireyin akademik başarısının düşük olmasına, bağımsız yaşam ve sosyal becerilerin yeterince gelişmemesine neden olabilmektedir. Bu olumsuz gelişmeler genellikle bireyin engelinden çok, engelli bireyin yakın çevresindeki diğer bireylerin (anne, baba, kardeş, yaşıt, öğretmen v.b.) olumsuz tutumlarının bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (Akt., Küçüker ve Kanık, 1994).

Engelli bireyin yakın çevresinin tutumları üzerinde önemle durulmuş ve bu çevre içersinde yer alan anne-babaların (Siperstein ve Cottlieb, 1978; Ferrara, 1979; Akkök, 1984; Dikici, 1990; Böcü, 1992; Fırat, 1994; Küçüker ve Kanık, 1994; Dindar, 1995), kardeşlerin (Şen, 1991; Şenel, 1995), öğretmenlerin (Brooks ve Bransford, 1971; Özyürek, 1977; Brodwin ve Gardner, 1978; Roberts ve Pratt, 1987; Heyes ve Gunn, 1988; Erturan ve Arslan, 1992; Polat, 1993; Akçamete ve Kargın, 1994), yöneticilerin (Jamison, 1984; Stainback, Stainback, Stainback, 1988; Uysal, 1995) ve normal çocukların (Siperstein, Gottlieb, 1977; Siperstein, Bak, 1985; Leyser, Cumblad, Strickman, 1986; Bak, Siperstein, 1987; Acton, Zarbantany, 1988; Graffi, Minnes, 1988; Reis, 1988) engelli bireylere yönelik tutumlarını belirlemek ve değiştirmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, engelli bireylere yönelik tutumlar üzerinde çeşitli değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Yapılan araştırmalarda engelli bireylere yönelik tutumlar üzerinde özür derecesinin (Siperstein ve Cottlieb, 1978; Ferrara, 1979; Roberts ve Pratt, 1987), özür türünün (Siperstein, 1980; Center, 1987), tutum sahibinin cinsiyetinin (Towfigh, Zingle, 1984; Leyser, Cumblad, Strickman, 1986; Graffi ve Minnes, 1988; Küçüker ve Kanık, 1994), tutum sahibinin yaşının (Rapiet, Adelson, Corey, Croke, 1972; Towfigh, Zingle, 1984; Siperstein, Bak, 1985; Petrusic, Celotto, 1985; Graffi ve Minnes, 1988; Altman ve Lewis, 1990; Schulz, Carpenter, Turnbull, 1991), engelli bireyle ilişki ve etkileşimde bulunmanın (Brodwin ve Gardner, 1978; Heyes ve Gunn, 1988; Graffi ve Minnes, 1988; Actonve Zarbantany, 1988), engelli birey hakkında bilgi sahibi olmanın (Siperstein, Bak, 1980; Petrusic, Cellotto, 1985) etkileri olduğu görülmüştür.

Engelli bireylere yönelik tutumların belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmalarda hem normal çocuğa sahip anne babaların hem de engelli çocuğa sahip anne babaların, engelli çocuğa yönelik tutumları üzerinde önemle durulmuştur. Çünkü, anne-babanın tutumları, çocuğun bireylere, nesnelere ve tüm yaşama bakış açısı üzerinde ve çocuğun benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturmada etkili olmaktadır (Yavuzer, 1996). Genel olarak bakıldığında anne-babalarla, çocukların tutumları arasındaki benzerlikler, farklılıklardan daha fazladır. Bu da anne-babaların çocuklarının tutumları üzerinde uzun süren bir etkisi olduğunu göstermektedir (Morgan, 1988).

Normal ocuğa sahip anne-babaların, engelli çocuklara yönelik tutumları, çocuklarının küçük yaştan itibaren zrl akranlarına karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerinde etkili olmakta ve çocuklarının zrl akranlarıyla ilişki kurmalarında, arkadaşlık yapmalarında engelleyici bir rol oynamaktadır (Akt., Küçüker ve Kanık, 1994).

Normal ocuğa sahip anne ve babaların engelli çocuklara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmada, anne ve babalar arasında özüre yönelik tutumları açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Ayrıca, anne-babaların özüre yönelik tutum puanlarının; yaş, meslek, eğitim düzeyi, ocuk sayısı, ve akrabalar arasında ya da yakın çevresinde engelli bir tanıdağın olup olmamasına göre farklılık göstermediği görülmüştür (Küçüker ve Kanık, 1994).

Anne-babaların özüre yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan araştırmalarda, zihinsel özürlü çocuğu olan anne-babalar ile normal çocuğu olan anne-babaların (Fırat, 1994) ve çocuk doktorları ile zihinsel özürlü çocuğu olan anne babaların (Dindar, 1995) zihinsel özürlü bireylere yönelik tutumları arasında fark bulunmamıştır.

Engelli çocuğa sahip anne-babaların engelli bireylere yönelik tutumları, çocuklarının benlik gelişimi ve sosyalleşmesi üzerinde etkili olabilmektedir (Akt., Polat, 1993). Anne-babaların, engelli çocuklarına yönelik tutumları üzerinde, özürün derecesinin etkili olduğu belirtilmiştir. Bu konuda Siperstein ve Gottlieb (1978) tarafından yapılan çalışmada, ailelerin eğitilebilir düzeydeki çocuklarını normal çocuklardan daha olumlu algıladığı ve onların normal yaşıtlarıyla beraber eğitim alabileceğine ilişkin tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Ferrara (1979)'da ailelerin çocuklarına karşı tutumlarında çocuğun cinsiyetinin önemli bir rolü olmadığını, ancak zihinsel yetersizliğin derecesinin belirleyici olduğunu vurgulamıştır (Akt., Akkök, 1984).

Anne-babaların engelli çocuklarına yönelik tutumlarının olumlu yönde değişmesini sağlamak amacıyla çalışmalar yapılmıştır (Akkök, 1984; Dikici, 1990; Böcü, 1992). Dikici (1990) zihinsel engelli çocukların annelerinin çocuklarına karşı tutumlarında bilgi verici rehberlik uygulamasının etkisini incelemiştir. Araştırmada bir grup anneye sekiz hafta süren bilgi verici toplantılar düzenlenmiş, diğer gruba herhangi bilgi verilmemiştir. Sonuçta, bilgi verilen grupta yer alan annelerin tutumlarında, olumlu tutum değişikliği görülmüştür. Benzer bir çalışma beyin felçli (Serabral Palsili) çocuğu olan

annelerin kaygı düzeylerine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Sonuçta annelere, serabral palsi ve eğitimi konusunda bilgi vermenin, paylaşımın artması ve sosyal desteğin sağlanması açısından yararlı olduğu, ancak kaygı düzeyini azaltmada etkili olmadığı görülmüştür (Böcü,1992).

Akkök (1984) davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliğinin öğretilebilir çocukların özbakım becerilerinin gelişimine olumlu katkısı olduğunu, ancak ailelerin çocuklarının eğitim ve gelişim sürecinde doğrudan rol almalarının onların çocuklarına karşı tutumlarında olumlu yönde değişme sağlamadığını belirtmiştir.

Anne-baba tutumlarının yanısıra aile içersinde yer alan normal çocukların da engelli kardeşlerine yönelik tutumları incelenmiştir (Şen, 1991; Şenel, 1995). Yetersizliğe sahip kardeşi olan ve olmayan çocuklar, yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılmıştır. Sonuçta, yetersizliğe sahip kardeşi olan grubun kaygı düzeyi, normal kardeşlere sahip olan grubun kaygı düzeyinden yüksek bulunmuştur. Ancak yetersizliğe sahip kardeşi olan grubun, yetersizliği olan kişilere yönelik tutumlarıyla normal kardeşe sahip olanların tutumları arasında fark bulunmamıştır (Şenel, 1995).

Şen (1991)'de işitme engelli kardeşi olan, yaşları 12-17 arasında değişen gençlerle yaptığı çalışmada cinsiyet, eğitim durumu, işitme engelli kardeşin büyük ya da küçük oluşuna göre bu gençlerin psikolojik durumlarının değişmediğini saptamıştır.

Engelli bireylere yönelik tutumlar konusunda yapılan çalışmalarda, engelli bireyin yakın çevresinde yer alan ve bu bireylerle etkileşimde bulunan öğretmenlerin engelli bireylere yönelik tutumlarının da incelendiği görülmektedir. Yapılan bu çalışmalarda; öğretmenlerin engelli bireye yönelik tutumlarını etkileyen faktörleri belirleme (Brodwin ve Gardner, 1978; Roberts ve Pratt,1987; Heyes ve Gunn,1988; Erturan ve Aslan, 1992;) ve öğretmenlerin tutumlarını değiştirme konularında yoğunlaştığı görülmektedir (Brooks ve Bransford,1971; Özyürek,1977; Polat;1993; Akçamete ve Kargın,1994).

Öğretmenlerin engelli bireylere yönelik tutumları üzerinde, engel türünün (Center, 1987), engel derecesinin (Roberts ve Pratt, 1987), engelli bireylerle ilişki ve etkileşimde bulunmanın (Brodwin ve Gardner, 1978; Heyes ve Gunn, 1988) etkili olup olmadığı konusunda araştırmalar yapılmıştır.

Center (1987), normal sınıf öğretmenlerinin, üstün zekalı, bedensel engelli ve duygusal bozukluğu olan öğrencilere yönelik tutumlarının; zihinsel engelli ve öğrenme güçlüğü olan olan öğrencilere yönelik tutumlarından daha olumlu olduğunu belirtmiştir. Bunun sonucunda sınıflarına bu çocukların kaynaştırılmasını, zihinsel engelli ve öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin kaynaştırılmasına tercih ettiklerini ortaya çıkarmıştır (Akt., Roberts ve Pratt, 1987). Roberts ve Pratt (1987)' da normal sınıf, özel sınıf ve stajyer öğretmenlerin hafif derecedeki zihinsel engellilere yönelik tutumlarının olumsuz olduğunu belirtmiştir.

Brodwin ve Gardner (1978) normal ilkokullarda çalışan öğretmenlerle, engelli birey için kaynaştırma programı uygulanan ilkokullarda çalışan öğretmenlerin tutumlarını karşılaştırmışlardır. Sonuçta, engelli bireyle ilişki kurmayan öğretmenlerin engele yönelik tutumlarının ilişki kuran öğretmenlerden daha olumsuz olduğu görülmüştür (Akt., Polat,1993). Heyes ve Gunn (1988) ise engelli bireylerle ilişki kuran, okullarında kaynaştırma uygulanan öğretmenlerin özüre yönelik tutumlarının; engelli öğrencilerle etkileşimde bulunmayan öğretmenlerin tutumlarından daha olumsuz olduğunu belirtmiştir (Ak., Polat, 1993). Bu sonuçlar, öğretmenlerin engelli bireyle ilişki kurmalarının, bu bireylere karşı tutumları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir.

Erturan ve Aslan (1992)'da anaokulu, ilkokul ve orta dereceli okullara öğretmen olacak üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarını incelemişlerdir. Öğretmen adayları ile rehberlik ve psikolojik danışma bölümü öğrencilerinin genelde olumlu davranışlara daha çok sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, olumsuz tutumların küçümsenemeyecek derecede fazla olduğu görülmüştür.

Le Compte ve Le Compte yaptıkları bir çalışmada A.B.D'de ve Türkiye'de öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin bedensel engellilere yönelik tutumlarını karşılaştırmışlar ve sonuçta Türk öğrencilerin tutumlarının A.B.D.'de bulunan öğrencilere göre daha az olumlu ve daha az kabul edici olduğunu bulmuşlardır (Akt., Özyürek, 1988).

Öğretmenlerin, engelli öğrencilere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan araştırmaların sonuçları, öğretmenlerin normal sınıflarında bulunan engelli öğrencilerden rahatsız olduklarını ve onlara yönelik olumsuz tutumları olduğunu ortaya çıkarmıştır (Powers, 1983; Roberts ve Pratt, 1987; Schulz, Carpenter, Turnbull, 1991). Bu nedenle öğretmenlerin engelli öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesini amaçlayan çalışmalar yapılmıştır (Brooks ve Bransford, 1971; Özyürek, 1977; Polat, 1993; Akçamete ve Kargin, 1994).

Öğretmenlerin, engelli bireylere yönelik tutumlarını değiştirmede hizmetiçi eğitim programlarının (Akçamete ve Kargin, 1994) ve yaz seminerlerinin (Brooks ve Bransford, 1971) etkisi incelenmiş, sonuçta bu programların öğretmenlerin engelli öğrencilere yönelik tutumlarında olumlu yönde değişiklik sağladığı görülmüştür.

Polat (1993) engelli bireyler hakkında bilgilendirme sürecinin, rehber öğretmenlerin engellilere yönelik tutumları üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmada bir gruba engelli bir kişinin yaşamına ilişkin bir film gösterimi, engelli bir konukla karşılıklı tartışma ve engel durumuna ilişkin grup tartışmalarının yer aldığı eğitim programı uygulanırken, diğer gruba hiç bir bilgi verilmemiştir. Sonuçta, engelli bireyler hakkında bilgilendirilen rehber öğretmenlerin tutumlarında olumlu yönde bir değişme görülmüştür. Araştırmada ayrıca, öğretmenlerin tutumlarının cinsiyete göre değişmediği ancak, engelli öğrenciyle çalışma deneyimine göre farklılaştığı gözlenmiştir. Engelli öğrenciyle çalışma deneyimi olan rehber öğretmenlerin tutumlarının, bu deneyime sahip olmayanlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Özyürek (1977) panel tartışmasının bedensel engellilere yönelik tutum değiştirme üzerindeki etkililiğini incelemiştir. Bu amaçla, seçilen öğretmen adaylarının panele katılarak dinlemeleri, kasetten dinlemeleri ve yazılı metnini okumaları sağlanmıştır. Her üç tekniğin de, öğretmen adaylarının tutumlarını değiştirmede etkili olduğu görülmüştür (Akt., Özyürek, 1988). Bu çalışmanın tutumların değişiminde sürekliliği sağlamadaki etkisi Özyürek (1988) tarafından incelenmiştir. Uygulamanın yapılmasından ondört hafta sonra deneklerin tutumlarında olumsuz yönde azalma görülmesine rağmen, bu azalma panel tartışmasının uygulanmasından önceki öntest tutumları kadar düşük bulunmamıştır.

Engelli bireylerin, normal sınıflara fiziksel ve sosyal olarak katılmaları, onların sınıfın bir üyesi olarak sosyal kabul görmeleri için öğretmenlerin yanısıra diğer okul personelinin de engelli bireylere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla çalışmalar yapılmıştır (Jamison, 1984; Stainback, Stainback ve Stainback, 1988; Uysal, 1995).

Stainback, Stainback ve Stainback (1988) okul yöneticilerinin ağır derecede engelli olan çocuklara yönelik tutumlarını incelemiştir. Sonuçta, yöneticilerin %50.5'inin bu çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının olumlu olduğunu, %34'ünün tutumları konusunda kararsız olduğunu ve %15.5'inin olumsuz tutuma sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Jamieson (1984) öğrencilerle ilişkileri uzak olan yöneticilerin engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin tutumlarının olumlu olduğunu, bunun yanında öğrencilerle yakın ilişkide bulunan öğretmenlerin ise kaynaştırmaya yönelik tutumlarının olumsuz olduğunu belirtmiştir (Akt., Polat, 1993). Okul

yöneticilerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmalarında pek çok sorunla karşılaştıkları, özellikle bu sorunların, kaynaştırma öncesi engelli bireye yönelik tutumların olumlu yönde değişmesi gibi ön hazırlıklarda yoğunlaştığı belirlenmiştir (Uysal, 1995).

Engelli bireylerin eğitimlerinde genel amaç, onların içinde yaşadıkları ve yaşayacakları normal toplum tarafından kabul edilen, sevilen, haklardan yararlanıp, görevlerini yapan birer insan olmalarını sağlamaktır (M.E.B., 1990).Guralnik (1986)'e göre yaşlılar arasındaki sosyal etkileşim, bütün çocukların sosyalleşmesinin en önemli parçasıdır ve daha sonra çocukların yaşamlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Engelli çocuklar, normal yaşlıları tarafından kabul edilmemekte, normal yaşlılarından daha fazla red edilmekte ve izole edilmektedirler (Akt., Antia, Kreimeyer, Eldredge, 1993). Ross ve Q'mara (1989) engelli çocukların, yaşlıları ve diğer bireylerce kabul görmelerinin ve onlarla birarada yaşamalarının, ancak onlara yönelik olumlu tutumların gelişmesiyle sağlanabileceğini ileri sürmüşlerdir (Akt., Küçüker ve Kanık, 1994).

Martin (1974) engelli öğrencilerin normal yaşlıları tarafından kabul edilmemelerinin ve olumsuz yönde algılanmalarının, engelli öğrencilerin normal sınıf programlarından yararlanmalarını engelleyeceği, ayrıca psiko-sosyal gelişmelerini olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmiştir (Akt., Reis, 1988). Engelli öğrencilerin, normal yaşlıları arasında sosyal kabullerinin düşük olması, onların daha çok engelli yaşlılarıyla etkileşimde bulunmalarına neden olmaktadır (Siperstein ve Bak,1989). Bu durum, engelli bireylerin küçük yaşlardan başlayarak yaşlılarından ayrı olmalarına, toplumdan uzaklaşmalarına yol açmaktadır.

Normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda, engelli olmayan çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumlarının genel olarak olumsuz yönde olduğu görülmüştür. (Siperstein, Gottlieb,1977; Siperstein, Bak,1985; Leyser, Cumblad, Strickman,1986; Bak, Siperstein,1987; Acton, ZARBANTANY,1988; Graffi, Minnes,1988; Reis,1988).

Normal çocukların, engelli yaşlılarına yönelik olumsuz tutumlarının temelinde, engelli yaşlılarını kendilerinden farklı algılamaları yatmaktadır. Sosyal psikoloji alanında yapılan pek çok çalışma, benzerlik faktörünün arkadaşlar arasında kabul ya da red edilme ve arkadaşlık ilişkilerinin derecesini belirlemede etkili olduğunu göstermiştir (Bak, Siperstein,1987).

Festinger (1954) tarafından ileri sürülen benzerlik kuramında, tutumlar üzerinde cinsiyet, sosyoekonomik durum, ırk gibi özelliklerde bulunan benzerliğin etkili olduğu belirtilmiştir (Akt., Siperstein ve Bak,1985). Benzerlik kuramından yola çıkarak normal öğrencilerin kendileri ve engelli yaşlıları arasında bulunan benzerlikleri görmelerinin sağlanmasının, engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar yapılmıştır (Siperstein, Chatillon, 1982; Bak ve Siperstein, 1987).

Bak ve Siperstein (1987) hafif ve orta derecede zihinsel engelli öğrencilerin ve normal bir öğrencinin bir okuma parçasını okumalarını sağlayarak bunu ilkökul öğrencilerine izletmişlerdir. Filmin sonunda ilkökul öğrencilerinin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının olumsuz ya da nötr olduğu görülmüştür. Araştırmanın ikinci kısmında okuma parçasını okuyan

öğrencilerle yapılan bir görüşmede, onların okul içi ve dışı yaptıkları etkinliklerle ilgili bilgiler yer almış, bu görüşme normal yaşlılarına izletilmiştir. Normal öğrencilerin, engelli yaşlılarının da kendilerine benzer yönlerini fark etmelerinin, onların tutumlarında olumlu bir yönde değişiklik meydana getirdiği görülmüştür. Benzer bir çalışma Siperstein ve Chatillon (1982) tarafından yapılmıştır. Akademik yetersizliğe sahip Down Sendrom'lu bir çocukla normal yaşlıları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkaran etkinlikler düzenlenmiştir. İlkokul öğrencilerinin kendileriyle benzer buldukları zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının da olumlu olduğu görülmüştür (Akt., Siperstein ve Bak,1985).

Normal ve engelli bireyler arasında bulunan benzerliklerin tutumlar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların yanısıra, farklılıkların ve bunun sonucunda ortaya çıkan etiketlemenin tutumlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar da bulunmaktadır. Budoff ve Siperstein (1978) ilkokul öğrencilerine, akademik yetersizliği ve fiziksel farklılığı olan engelli çocuk fotoğraflarının bir kısmını etiketleyerek, diğer kısmını da etiketlemeden göstermişlerdir. Sonuç olarak normal öğrencilerin etiketlenen çocuklara, etiketlenmeyen engelli çocuklardan daha olumlu tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu sonuç zihinsel engelli etiketinin koruyucu etkisi olduğunu göstermiştir (Akt., Siperstein ve Bak, 1985).

Johnson, Sigelman ve Falkenberg (1986) eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, kendileri gibi zihinsel engelli olan çocuklara yönelik tutumlarının, normal yaşlılarının engellilere yönelik tutumlarıyla benzerliğini

araştırmışlardır. Ayrıca etiketleme ve akademik yeterlilik değişkenlerinin her iki grupta yer alan öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Hem normal hem de zihinsel engelli çocukların akademik yönden yeterli olan yaşlılarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Sadece normal öğrencilerin etiketlenmiş zihinsel engelli yaşlılarını, etiketlenmemiş olanlardan daha olumsuz algıladıkları görülmüştür.

Normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde çeşitli değişkenlerin etkisi olduğu düşünülmektedir. Bir çok çalışmada normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde; engelli birey hakkında bilgi sahibi olmanın (Siperstein, Bak,1980; Petrusic, Cellotta,1985) yaşın (Rapier, Adelson, Corey, Croke,1972; Towfighy, Zingle,1984; Siperstein, Bak,1985; Petrusic, Celotte,1985; Graffi, Minnes,1988; Altman, Lewis,1990; Schulz, Carpenter, Turnbull, 1991) normal çocuğun cinsiyetinin (Towfigh, Zingle, 1984; Leyser, Cumblad, Strickman, 1986; Graffi, Minnes,1988; Reis,1988;) ve engelli bireyle ilgili geçmiş deneyim ve etkileşimde bulunmanın, (Acton,Zarbanty,1988; Graffi ve Minnes,1988), engel türünün (Siperstein, 1980) etkisi değerlendirilmiştir.

Siperstein (1980) ilkokul öğrencilerinin farklı engel grubundaki bireylere yönelik tutumlarını değerlendirmiştir. Ortopedik, görme, işitme ve zihinsel engelli çocukların akademik yeterlilikleri, sosyal davranışları ve fiziksel görünüşlerinin normal öğrencilerin sosyal kabullerine etkisini incelemiştir. Bu amaçla bu engel grubunda yer alan öğrencilerin fotoğrafları normal çocuklara gösterilmiştir. Sonuçta ilkokul öğrencilerinin engel grupları

içinde en olumsuz tutumlarının zihinsel engellilere yönelik olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmada ilkokul öğrencilerinin yaşlarının büyümesiyle birlikte onların zihinsel engellilere yönelik tutumlarının olumsuz yönde arttığı görülmüştür (Akt., Siperstein ve Bak,1985).

Normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik olumlu tutuma sahip olmalarında ve sosyal kabullerinde onlar hakkında bilgi sahibi olmanın etkisi bulunmaktadır (Petrusic ve Celotto,1985). Siperstein ve Bak (1980) binden fazla öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilere zihinsel engelinin ne olduğu, nedenlerinin neler olduğu, zihinsel engelli bireylerle normaller arasında ne gibi farklar olduğu ve zihinsel engelli bireylerin duygularının nasıl olduğu konularında sorular sormuşlardır. Öğrencilerin çoğunun zihinsel engelliliği körlük ve sağırlık gibi diğer engel gruplarıyla karıştırdıklarını, zihinsel engelli denildiğinde daha çok Down Sendrom'lu bir görüntü betimlediklerini ortaya çıkarmışlardır. Bu çalışma çocukların ve gençlerin zihinsel engellilere yönelik basmakalıp bilgilere sahip olduklarını göstermiştir (Akt., Siperstein ve Bak, 1985).

Anthony (1972) engelli birey hakkında bilgi sahibi olmak kadar, onunla etkileşimde bulunmanın da tutumların olumlu yönde değişmesinde etkili olduğunu belirtmiştir (Akt; Petruisic ve Celotto,1985). Acton ve Zarbatony (1988) normal çocukların engelli yaşlılarıyla birlikte oynadıkları oyunun, onlara yönelik tutumlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Özellikle oyunda her iki grup çocuk arasında işbirliğinin başarılı bir biçimde sağlanmasının oyun öncesine göre sonrasında normal çocukların engelli yaşlılarını tercihlerinde değişiklik meydana getirdiği gözlenmiştir.

Petrusic ve Celotta (1985) yaptıkları bir çalışmada normal çocukların engelli yaşlıları hakkında neleri öğrenmek istediklerini incelemişlerdir. Çocukların; engelin nedenleri, ne zaman olduğu, neler hissettikleri, tedavisinin olup olmadığı, ne gibi sınırlılıklar getirdiği ve engelli bireyin ailesi hakkında bilgi edinmek istedikleri belirlenmiştir. Bu soruların normal çocukların yaşlarına bağlı olarak farklılaştığı görülmüştür.

Normal çocukların yaşlarının, engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde etkili bir değişken olduğu belirtilmektedir. Araştırmalarda küçük yaştaki çocukların, engel durumunun farkında olduklarını ve normal yaşlılarını engelli yaşlılarından daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Normal çocukların engelli bireye yönelik reddedici tutumlarının erken çocukluk döneminde geliştiği ve süreklilik gösterdiği belirlenmiştir (Akt., Schulz, Carpanter, Turnbull,1991). Bazı çalışmalarda normal çocukların yaşlarının artmasıyla, engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı belirtilmesine karşın (Rapie ve ark.1972; Siperstein ve Bak,1985; Altman, Lewis,1990) diğerlerinde küçük yaş grubundaki çocukların tutumlarının daha olumlu olduğu açıklanmaktadır (Siperstein,1980; Towgiff ve Zingle,1984; Graffi ve Minnes,1988).

Graffi ve Minnes (1988)'de ilkökul ve anaokulu öğrencilerinin tutumları üzerinde, zihinsel engelli bireylerin fiziksel görünüşleri ve etiketlenmelerinin etkisi ile tutum sahibi bireyin yaş, cinsiyet ve engellilerle daha önceden kurduğu ilişkinin etkisini incelemişlerdir. İlkokul öğrencilerinin Down Sendrom'lu fiziksel görüntüsü olan çocuklara yönelik tutumlarının olumsuz

olduğu gözlenirken, anaokulu öğrencilerinin bu çocuklara yönelik tutumlarının olumlu olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın bir diğer bulgusu da kız ve erkek öğrencilerin tutumları arasında farkın görülmemesidir. Ayrıca, engelli bireyle daha önceden bir ilişkide bulunmanın tutumlar üzerinde etkisi olmadığı da belirlenmiştir.

Normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının cinsiyete göre farklılaştığını, özellikle kızların tutumlarının daha olumlu olduğunu belirten araştırmaların (Towgiffh ve Zingle,1984; Leyser,Cumblad ve Strickman,1986; Reis,1988;) yanında cinsiyetler arasında farkın olmadığını gösteren çalışmalarda bulunmaktadır (Graffi ve Minnes,1988; Civelek,1990).

Yaş, cinsiyet gibi tutum sahibine ait özelliklerin tutumlar üzerinde etkisi olduğu kadar, engelli çocuğun fiziksel, sosyal ve akademik özelliklerinin de tutumların belirlenmesinde etkili olduğu belirtilmiştir (Siperstein ve Bak,1985).

Gottlieb, Semmel, Veldman (1978) eğitilebilir zihinsel engelli çocukların akademik yeterlilik düzeyleri ile normal yaşlılarının sosyal kabulleri arasında ve zihinsel engelli çocukların olumsuz sosyal davranışları ile yaşlılarının onlara yönelik sosyal redleri arasında bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir.

Siperstein ve Gottlieb (1977) ilkokul öğrencilerine görünüşleri ve akademik yeterlilik düzeyleri farklı olan zihinsel engelli çocukları video'da izletmişlerdir. Sonuçta, öğrencilerin akademik yönden yetersiz olanlara

yönelik tutumlarının olumsuz olduğunu gözlemişlerdir. Down Sendrom'lu görüntüsü olan, ancak akademik yönden yeterli olanlara yönelik tutumların, fiziksel görünümü normal olanlara yönelik tutumlardan daha olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırma sadece akademik yeterliğin değil, fiziksel görünüşünde tutumlar üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Siperstein ve Bak (1985) zihinsel engelli bireylerin sahip oldukları olumlu sosyal davranışların, onlara yönelik tutumlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu amaçla ilkököl öğrencilerinin, orta ve hafif düzeyde zihinsel engelli olan ve saldırgan, çekingen, uygun sosyal davranışa sahip yaşlılarına yönelik tutumlarını değerlendirmişlerdir. Saldırgan ve çekingen davranışa sahip engelli çocuklara yönelik tutumların olumsuz olduğu, uygun sosyal davranış gösteren engelli çocuklara yönelik tutumların ise olumlu olduğu gözlenmiştir. Bu araştırmanın bulguları, engelli bireylerin sahip oldukları olumlu sosyal davranışların, onların akademik yetersizlikleri ve fiziksel görünüşlerinden dolayı, diğer kişiler tarafından olumsuz yönde algılanmalarında azaltıcı etkisi olduğunu göstermiştir.

Tutumlar üzerinde etkili olan değişkenler arasında, hem tutum sahibi hem de tutum objesinin içinde yaşadığı sosyal yapıda yer almaktadır (Siperstein ve Bak,1985). Bruininks, Rynders ve Gross (1974) normal çocukların, hafif derecede zihinsel engelli yaşlılarına yönelik sosyal kabullerinde, içinde yaşadıkları toplumun özelliklerinin etkisini incelemişlerdir. Kentsel bölgede bulunan zihinsel engelli çocukların yaşlıları arasındaki sosyal kabulleri yüksek bulunurken, kırsal bölgedekilerin yaşlıları arasındaki sosyal kabulü düşük bulunmuştur.

İlgili Araştırmalar

Engelli çocuklara karşı normal yaşlılarının tutumlarını inceleyen araştırmalarda çok farklı bulgular elde edilmiş; yaşıt tutumlarının olumludan olumsuz doğru değiştiiği, ancak olumsuz tutumların daha fazla olduğu belirtilmiştir (Siperstein, Gottlieb, 1977; Siperstein, Bak, 1985; Leyser, Cumblad, Strickman, 1986; Bak, Siperstein, 1987; Acton, ZARBANTANY, 1988; Graffi, Minnes, 1988; Reis, 1988). Engelli bireyin fiziksel görüntüsündeki farklılıklar ile onların sahip oldukları sosyal ve akademik yetersizliklerin olumsuz tutumları ortaya çıkararak temel faktörler olduğu vurgulanmaktadır (Siperstein, Gottlieb, 1977; Gottlieb, Semmel, Veldman, 1978; Siperstein, Bak, 1985; Graffi, Minnes, 1988). Bunların yanısıra, normal çocukların engelli yaşıtlarını tanımamaları, onlarla birarada bulunmamaları, engelli yaşıtlarına yönelik olumsuz tutumlar göstermelerine yol açmaktadır. Oysa, engelli çocukların gerek toplumda, gerekse okullarda normal yaşıtlarıyla birarada olmaları için, normal yaşıtlarının onlara yönelik tutumlarının olumlu yönde olması, tutumlarının bu yönde değişmesi gerekmektedir. Bu nedenle normal çocukların engelli yaşıtlarına yönelik olumsuz tutumlarının değiştirilmesi ve sosyal kabullerinin artırılması için tutum değiştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Tutumların değiştirilmesinde çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Bunların arasında tutum objesine yönelik bilgi verilmesi, tutum objesiyle doğrudan ilişki kurulması, tutum objesiyle film, video, slayt, resim gibi araçlarla dolaylı ilişki kurulması, grup tartışması, rol oynama, özür lüymüş gibi davranma

(simulation) gibi teknikler yer almaktadır (Siperstein, Bak, Gottlieb, 1977; Towfigh, Zingle, 1984; Leyser, Cumblad, Strickman, 1986; Reis, 1988; Civelek, 1990; Tekin, 1994).

Bireyler arasındaki farklılıkların önemini kavratmak, engelli bireyler konusunda bilgi sağlamak amacıyla hazırlanan **eğitim programlarıyla** tutum değiştirmeyi amaçlayan çalışmalar yapılmıştır (Reis,1988). Handlers ve Austin (1980) engelli bireylerin sorunlarının farkına varılması ve engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının olumlu yönde geliştirilmesi amacıyla lise öğrencilerine sekiz haftalık bir eğitim programı uygulamışlardır. Programın başlangıcında engelli bireylerin karşılaştıkları sorunlar tartışılmış, engelin nedenleri, engele ilişkin özelliklerin öğrenme ve uyumları üzerindeki etkileri belirtilmiştir. Programda engelli birey hakkında film gösterimi, taklit yaparak engel durumunu anlama ve engelli bireyle doğrudan ilişki kurma gibi değişik teknikler uygulanmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin tutumlarında ve sosyal kabullerinde olumlu yönde bir değişiklik görülmüştür. Öğrencilerin %62'si engelli bireyle doğrudan ilişki kurmanın, tutumlarını olumlu yönde etkileyen en önemli teknik olduğunu belirtmişlerdir (Akt.,Tekin,1994).

Leyser, Cumblad ve Strickman (1986) aile üyeleri, engelli kişiler, yükseköğretim öğrencileri gibi gönüllü kişiler tarafından hazırlanıp uygulanan bir eğitim programının ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarını değiştirmedeki etkililiğini incelemişlerdir. Eğitim programında beş engel grubu (işitme, görme, bedensel, zihinsel engelliler ve süregelen hastalığı olanlar) hakkında bilgi sağlanmıştır. Programın sunumunda film, slayt, teyp, kitap gibi araçlardan yararlanılmıştır.

Bilgilendirme programının tutum değiştirmede etkili olduğu bulunurken, kız öğrencilerin bilgilendirme programından daha çok yararlandıkları görölmüştür.

Reis (1988) ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarını değiştirmede zihinsel engelli birey hakkında anlatılan hikayenin etkililiğini incelemiştir. Öğrenciler, üç gruba ayrılmış, birinci grupta bulunanların hikayeyi dinlerken soru sormaları ve aktif olarak dinlemeleri sağlanmıştır. İkinci gruptaki öğrencilerin soru sormalarına izin verilmemiş ve hikayeyi sadece dinlemeleri sağlanmıştır. Kontrol grubundakilere farklı bir konuda hikaye dinletilmiştir. Aktif ve pasif katılımın olduğu iki deney grubunun tutumları kontrol grubunun tutumlarından daha olumlu olduğu, ancak aktif katılımında bulunan deneklerin tutumlarının ise, pasif katılım grubunda olanlardan daha olumlu olduğu görölmüştür.

Öğrencilerin bireysel tutumlarının, yaşıtlarıyla biraradayken gösterdikleri tutumlarından daha olumlu olduğu ve tutumların genellikle grup yapısından etkilendiği açıklanmaktadır (Siperstein, Bak, 1985). Grup içersinde tutumları olumsuz olan bireyler, grup içersinde nötr ve hafif düzeyde olumsuz tutuma sahip olan bireyleri etkilemektedir. Grup baskısı ve gruba uyma gibi kavramlar onların tutumlarının olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle tutum değiştirme sürecinde bireysel tutum değişikliğinden daha çok grubun tutumlarında değişiklik yapmak gerekmektedir (Siperstein, Bak ve Gottlieb, 1977).

Siperstein, Bak ve Gottlieb (1977) ilkokul öğrencilerini küçük gruplara ayırarak, Down Sendrom'lu ve olumsuz sosyal davranışlara sahip bir çocuğun yer aldığı video gösterimini izlettirmişlerdir. Hedef çocuğun gösteriminden sonra, öğrencilerin kendi aralarında tartışmaları sağlanarak, grupca bir karar vermeleri istenmiştir. Başlangıçta engelli çocuğa yönelik olumsuz tutuma sahip olan öğrencilerin tutumlarının grup tartışması sonucunda olumsuz yönde arttığı görülmüştür.

Bonds ve Adams (1980) yaptıkları bir araştırmada üstün zekalı öğrencilerin hafif derecede zihinsel engelli yaşlılarına yönelik sosyal kabullerini yüksek bulmuşlar, bu çocukların, engelli yaşlılarının sınıflarında yer almalarından rahatsız olmayacakları ve engelli yaşlılarının öğrenmelerine yardımcı olabileceklerini belirtmişlerdir.

Lazar, Gensley ve Orpet (1971) üstün zekalı çocukların, engelli bireylere yönelik tutumlarını değiştirmede bilgilendirme programının etkililiğinin incelemişlerdir. Dört hafta süren eğitim programında, engelli ve ünlü olan başarılı kişilerin yaşantıları anlatılmış, her hafta sınıfa konuklar çağırılmış ve onların engelli bireylerle yaptıkları çalışmaları anlatmaları sağlanmıştır. İşitme engelli olan anne-baba ve görme özürlü bir öğretmen sınıfa davet edilmiştir. Engelli kişilerle yüzyüze gelme, onlar hakkında bilgi alma ve tartışma tekniklerinin yer aldığı eğitim programının sonucunda deney grubunda yer alan çocukların tutumlarının, kontrol grubundakilerden daha olumlu yönde değiştiği görülmüştür.

Bilgilendirme programının yanısıra, normal bireylerin engelli bireylerle etkileşimde bulunmalarını sağlamak, tutum değiştirme çalışmalarının

içerisinde büyük ölçüde yer almaktadır (Reis,1988). Engelli ve normal çocukların iyi planlanmış ortamlarda doğrudan ilişki kurmalarının sağlanması, tutumlarda olumlu yönde değişiklik yapmaktadır. Ancak, herhangi bir düzenleme yapılmadan iki grubun biraraya getirilmesinin normal çocukların tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Leyser, Cumblad, Strickman,1986). Ropier, Adelson, Corey ve Croke (1972) ortopedik özürlü çocuklarla etkileşimde bulunmanın ilkokul öğrencilerinin tutumlarının olumlu yönde arttırdığını belirtmişlerdir.

Towfigh ve Zingle (1984) ilkokul; ikinci, dördüncü ve altıncı sınıflarında yer alan öğrencilerin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını değiştirmek amacıyla deney grubuna bir eğitim programı uygulamışlardır. Bu gruptaki öğrencilere kitap, film, saydam gösterme yoluyla bilgiler verilmiş ayrıca engelli yaşlılarıyla bazı sosyal etkinliklerde biraraya getirmişler ve gruba ortopedik ve görme özürlü öğretmenlerin ders anlatmaları sağlanmıştır. Kontrol grubuna hiç bir uygulama yapılmamıştır. Sonuçta engelli bireyler hakkında bilgi alan ve etkileşimde bulunan bireylerin tutumlarının olumlu yönde değiştiği gözlenmiştir. Araştırmanın bir diğer bulgusu da kızların tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğu ve yaşları küçük olan öğrencilerin tutumlarının büyük yaşlılardan daha olumlu olduğu görülmüştür.

Ülkemizde normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının belirlenmesi ve bu tutumların değiştirilmesine ilişkin oldukça sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Civelek (1990) normal çocukların eğitilebilir zihinsel engelli çocuklara yönelik sosyal kabullerini artırmada bütünleştirme

ve bilgilendirmenin etkililiğini incelemiştir. Bu amaçla üç grupta çalışılmıştır. Deney gruplarından birinde yer alan normal çocukların resim-iş ve beden eğitimi derslerinde, zihinsel engelli yaşlılarıyla bütünleştirilmeleri, biraraya gelmeleri sağlanırken, diğer grupta bütünleştirmeye ek olarak yedi hafta süren bilgilendirme programı uygulanmıştır. Sonuçta bütünleştirme ve bilgilendirmenin programının birlikte uygulandığı grubun, sosyal kabullerinde olumlu yönde artış gözlenirken, kız ve erkek öğrencilerin sosyal kabulleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Tekin (1994) ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine dokuz hafta süre ile uygulanan bilgilendirme programlarının engele sahip bireylerin sosyal kabulü üzerine etkilerini incelemiştir. Araştırmada iki deney grubundan birinde geleneksel, yönlendirici diğerinde yönlendirici olmayan yaşıt tartışmasını ön plana çıkaran yöntemle engele sahip bireyler hakkında bilgi verilmiştir. Her üç grubun engele sahip bireylere yönelik tutumlarında da olumlu değişiklikler görülmüştür. Ancak deney gruplarındaki olumlu gelişmeler, kontrol grubuna göre daha fazla olduğu belirtilmiştir. İki deney grubunun arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Normal çocukların engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını, bilgilendirme programlarıyla değiştirmeyi amaçlayan çalışmalar, bu programların özellikle ilkokul yıllarında etkili olduğunu göstermiştir. Engelli bireylerin, toplumda sosyal kabul görmelerini artırmak amacıyla düzenlenen bilgilendirme programlarının, yaygınlaştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu çalışma, ilkokul beşinci sınıf öğrencilerinin, zihinsel engelli yaşlıları hakkında bilgilendirilmelerinin, onlara yönelik tutumlarına etkisini incelemek amacıyla deneysel olarak düzenlenmiştir. Araştırmada kullanılan deneysel model "ön test - son test kontrol gruplu model" olup, araştırma deseni şu şekilde belirlenmiştir;

$G_1 R O_1 \times O_2$

$G_2 R O_3 O_4$ (Karasar, 1982).

Araştırma Grubu

Araştırma grubu, 1996-97 öğretim yılında Bolu ilinde bulunan Cumhuriyet İlkokulu'nun beşinci sınıf öğrencileri arasından basit tesadüfi atama yoluyla seçilen 20 kız ve 20 erkek öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırma grubu belirlenirken, bilgilendirme programının uygulandığı deney grubunda yer alan öğrencilerle, kontrol grubu öğrencilerinin etkileşimlerini en aza indirmek amacıyla, bilgilendirme programının uygulandığı deney grubu, sabahçı beşinci sınıf öğrencileri arasından, kontrol grubu da öğleden sonra okula gelen beşinci sınıflar arasından, tesadüfi atama yoluyla seçilerek belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada ilkokul beşinci sınıf öğrencilerinin, eğitilebilir zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla "Etkinlik Tercih Formu" ve "Sıfat Listesi" olmak üzere iki araç kullanılmıştır.

1- ETKİNLİK TERCİH FORMU (ACTIVITY PREFERENCE SCALE):

Siperstein (1980) tarafından, tutumların bileşenleri arasında yer alan davranışsal boyutu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. 15 maddeden oluşan ölçek, likert tipi yapıya sahip olup; ölçekte yer alan her madde 4 = "Çok hoşlanırım" ve 1 = "Hiç hoşlanmam" olmak üzere dördü dereceleme ile cevaplandırılmaktadır (Ek.1). Puanlama sonucunda ölçeğin formundan elde edilecek en düşük puan onbeş olup, engelli bireylere yönelik olumsuz tutumu göstermektedir. En yüksek puan ise altmıştır ve engelli bireye yönelik olumlu tutumu göstermektedir.

Ölçeğin 696 kişi üzerinde yapılan güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.90$ olarak bulunmuştur (Siperstein,1980). Etkinlik Tercih Formu'nun geçerlilik çalışması kapsamında hali hazır geçerliliğini (concurrent validity) bulmak amacıyla, Siperstein (1980) tarafından geliştirilen "Sıfat Listesi" ölçeğinden yararlanılmıştır. Her iki ölçekten alınan puanlar arasındaki korelasyona bakılmış, sonuçta $r= 0.49$ bulunmuştur.

Ölçeğin, Türkçe formunun düzenlenmesinde ilk olarak ölçek iyi derecede İngilizce bilen üç kişi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, bu üç çeviri birbiriyle karşılaştırılarak ortak bir Türkçe çeviri elde edilmiştir (Ek.2). Aracın Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Bolu İli'nde bulunan, özel eğitim sınıfına sahip üç ilkokulun beşinci sınıflarında yer alan öğrenciler arasından tesadüfi atama yoluyla seçilen 200 öğrenci üzerinde yapılmıştır.

Öğrenciler tarafından on dakikada doldurulan ölçeğin Türkçe formunun güvenirlik çalışması üç ayrı yöntemle yapılmıştır. Öncelikle Cronbach-alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış, α değeri 200 kişi için 0.90 bulunmuştur. İkinci yöntem olarak iki yarım güvenirliği (Split-half reliability) hesaplandığı zaman r değeri 0.88, son olarak 79 kişi için üç hafta arayla yapılan test tekrar test güvenirliği ise $r = 0.79$ bulunmuştur. Bu değerler orijinal ölçeğin r değerleri ile tutarlılık göstermektedir.

Geçerlilik çalışmaları kapsamında, ölçeğin hali hazır geçerliliği belirlenmiştir. Bu amaçla ölçekten elde edilen puanlarla, engelli bireylere yönelik tutumları ölçmeyi amaçlayan Sıfat Tarama Listesi puanları arasındaki korelasyona bakılmış, $r = 0.53$ olarak hesaplanmıştır (N=200). Geçerlilik katsayılarının, 0.30 ile 0.40 arasında olmaları, o ölçeğin geçerliliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Özgüven, 1994).

Etkinlik Tercih Formu'nun ayrıca kapsam geçerliliği çalışması yapılmıştır. Bu amaçla ölçekte bulunan her maddenin, toplam puanla korelasyonları hesaplanmıştır. Bir madde için bu yolla hesaplanan

korelasyon katsayısının işareti eksi, değeri sıfır veya sıfıra yakın ise, bu maddenin diğer maddelerle ölçülmek istenen tutumu ölçmede yetersiz kaldığını göstermektedir (Tezbaşaran,1996). Tablo 1’de görüldüğü gibi, hesaplanan madde-test korelasyonlarının ($r= 0.56- 0.71$) arasında değiştiği, her maddenin korelasyonunun 0.20 ’nin üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar da ölçeğin kapsam geçerliliğine sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

*Tablo 1: Etkinlik Tercih Formu Madde-
Toplam Korelasyon Sonuçları*

Madde No	r
1	.6769
2	.7083
3	.6118
4	.6334
5	.6686
6	.6847
7	.5947
8	.6886
9	.6528
10	.5953
11	.7150
12	.6067
13	.6867
14	.5672
15	.6175

2- SIFAT LİSTESİ (ADJECTIVE CHECKLIST): Çocukların, engelli bireylere yönelik kabul düzeylerini belirlemek amacıyla Siperstein (1980) tarafından geliştirilen ölçek 34 sıfattan oluşmaktadır (Ek.3). Ölçekte, zihinsel engelli bir çocuğu fiziksel, duygusal, sosyal ve akademik yönden tanımlamak amacıyla seçilen sıfatlar yer almaktadır. Ölçekte yer alan sıfatlar üç grupta toplanmaktadır. Birinci grupta 17 olumlu sıfat (sağlıklı, akıllı, uyanık, iyi, neşeli, dürüst, arkadaş canlısı, temiz, tatlı, gururlu, parlak, yardımsever, dikkatli, memnun, zeki, mutlu, iyi kalpli), ikinci grupta 10 olumsuz sıfat (dağınık, deli, hırslı, haşin, salak, aptal, dikkatsiz, dürüst değil, kötü niyetli, çirkin), üçüncü ve son grupta ise empatiyi ifade eden 7 sıfat (yavaş, utangaç, yalnız, zayıf, sıkıcı, üzgün, mutsuz) yer almaktadır.

Ölçek, öğrencilerin zihinsel engelli bir bireyi tanımlamak için istedikleri kadar sıfatı kullanabilecekleri açıklanarak uygulanmıştır. Öğrencinin ölçek üzerinde işaretlemiş olduğu sıfatlar puanlamada dikkate alınmaktadır. Ölçeğin puanlama aşamasında üç alt ölçek ve toplam puan elde edilmektedir. Olumlu faktör puanlar; işaretlenen olumlu sıfatların sayısının 17'ye bölünmesiyle; olumsuz faktör puanlar, bireyin işaretlemiş olduğu olumsuz sıfat sayısının 10'a bölünmesiyle ve empati faktör puanları, işaretlenen toplam empati sıfat sayısının 7'ye bölünmesiyle elde edilmektedir. Toplam puan, bireyin işaretlemiş olduğu olumlu sıfatların toplam sayısından, işaretlenmiş olan olumsuz ve empati sıfatların çıkarılması sonucunda elde edilen sayının, yirmi ile toplanması yoluyla elde edilmektedir. Ancak, toplam puanın elde edilmesinde olumlu sıfat olan "İYİ" ve olumsuz sıfat olan "DELİ" hesaplama katılmamaktadır.

Sıfat Listesi ölçeğinden elde edilen toplam puan 20'nin altında ise öğrencinin, zihinsel engelli bireye yönelik tutumun olumsuz yönde olduğu, üstünde ise tutumun olumlu olduğu varsayılmaktadır.

Ölçeğin, 2220 öğrenci üzerinde yapılan güvenirlik çalışması için öğrenciler tarafından işaretlenen sıfatlar bir, işaretlenmeyenler sıfır olarak puanlanmıştır. Güvenirlik çalışması sonucunda, Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.81$, 770 öğrenci üzerinde yapılan diğer bir çalışmada da $\alpha=0.67$ olarak bulunmuştur (Siperstein, 1980).

Siperstein (1980) tarafından ölçeğin geçerlik çalışması yapılmış, engelli bireylere yönelik tutumları ölçmek amacıyla geliştirilen Etkinlik Tercih Formu (Siperstein,1980) puanları ile ölçekten alınan puanlar arasındaki korelasyona bakılmış, sonuçta $r=0.49$ bulunmuştur. Elde edilen bulgu ölçeğin halihazır geçerliliğinin (concurrent validity) yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca ölçeğin yapı geçerliliği çalışması için faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda öz değerleri birin üstünde olan (7.569, 4.697 ve 2.199) üç faktör ortaya çıkarılmıştır. Bu faktörlerin toplam varyansın %48'ini açıkladığı görülmüştür. Bu üç faktör; olumlu, olumsuz ve empati faktörleri olarak adlandırılmıştır (Siperstein,1980).

Sıfat Listesi'nin Türkçe formunun düzenlenmesinde ilk olarak ölçek iyi derecede İngilizce bilen üç kişi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, bu üç çeviri birbiriyle karşılaştırılarak ortak bir Türkçe çeviri elde edilmiştir (Ek.4). Sıfat Listesi ölçeği öğrenciler tarafından yaklaşık on dakikada doldurulmaktadır.

Aracın Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Bolu ilinde bulunan, özel eğitim sınıfına sahip üç ilkokulun beşinci sınıflarında olan öğrenciler arasından tesadüfi atama yoluyla seçilen 200 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması üç ayrı yöntemle gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış α değeri 0.62 bulunmuştur. İkinci yöntem olarak iki yarım güvenirliliği (Split-half reliability) hesaplandığı zaman r değeri 0.60, son olarak 79 kişi için üç hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenirliliği ise 0.74 bulunmuştur.

Elde edilen güvenilirlik katsayıları, ölçeğin orijinali ile yapılan güvenilirlik çalışmaları sonucunda elde edilen alfa değerine yakın bulunmuştur. Sonuç olarak, güvenilirlik katsayıları ölçeğin güvenirliliği açısından yeterli olduğunu göstermektedir.

Sıfat Listesi'nin geçerlik çalışmasında, engelli bireylere yönelik tutumu ölçmek amacıyla geliştirilen Etkinlik Tercih Formu'ndan yararlanılmıştır. Her iki ölçekten elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı $r=0.53$ bulunmuştur. Ölçeğin halihazır geçerliliğini gösteren bu korelasyon katsayısının, orijinal ölçekler üzerinde yapılan çalışmada elde edilenden ($r=0.49$) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Aracın Türkçe formunun yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Bu amaçla SPSS istatistik programının alt programı olan

faktör analizi programı kullanılmıştır. Faktör analizinde Principal Component (Temel Bileşenler) modeli ve daha sonra varimax rotasyonu kullanılmıştır. Özgün ölçekteki 3 faktörlü yapının Türkçe formda da olup olmadığını anlamak amacıyla doğrudan üç faktörlü rotasyon uygulanmıştır. Toplam 200 öğrenci üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda, Sıfat Listesi ölçeğinin Türkçe formunun faktör yapısının, özgün ölçeğin faktör yapısına benzediği, maddelerin özdeğeri 1'den büyük olan üç faktörde toplandığı görülmüştür.

Ancak özgün formda olumlu faktörde yer almış olan İYİ sıfatının, Türkçe formunda olumsuz faktörde yer aldığı, özgün formda empati faktöründe yer almış olan ZAYIF ve SIKICI sıfatlarının ise olumsuz faktörde yer aldığı görülmüştür. Toplam üç sıfat dışında diğer sıfatların, özgün formun faktör yapısının olumlu, olumsuz ve empati faktörü altında toplandığı ve toplam varyansın %34'nü açıkladığı görülmüştür. Bu üç sıfatın faktör yükleri incelendiği zaman ZAYIF ve SIKICI sıfatlarının empati faktörü altında, İYİ sıfatının da olumlu faktörü altında kabul edilebileceği düşünülmüş, bu nedenle ölçekle ilgili yapılan analizlerde özgün ölçekteki puanlama yapısı dikkate alınmıştır. Sıfat Listesi'nin faktör analizi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Sifat Listesi Türkçe Formu'nun Faktör Yapısı ve Sifatlarının Faktör Yükleri

SIFATLAR	(Olumsuz Faktör)	(Olumlu Faktör)	(Empati Faktörü)
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
ÇİRKİN	.74298	-.22452	-.07492
SALAK	.72237	-.19261	-.14395
APTAL	.72063	-.23686	-.10079
DELİ	.70569	-.23344	-.02249
SIKICI	.62908	-.04539	.26762
HAŞİN	.57364	-.17891	.20857
DÜRÜST DEĞİL	.56888	-.07160	.08352
KÖTÜ NİYETLİ	.48876	.02234	-.04998
DAĞINIK	.43689	-.07661	.21210
DİKKATSİZ	.41841	-.19126	.37275
İYİ	.37707	.35327	-.00008
HIRSLI	.34929	.06669	.28614
ZAYIF	.34181	.08027	.28165
AKILLI	-.09000	.66006	-.16670
MUTLU	-.05672	.65955	-.00684
MEMNUN	.20796	.61325	.03773
TATLI	-.17453	.52598	-.01197
ZEKİ	.01209	.52527	-.18590
NEŞELİ	-.23023	.52205	-.00408
GURURLU	-.11396	.51997	.14657
TEMİZ	-.24373	.51368	-.29262
DÜRÜST	-.16688	.50358	.09859
YARDIMSEVER	-.42841	.49721	-.06552
DİKKATLİ	-.19919	.48304	-.09282
SAĞLIKLI	-.02309	.41727	-.05791
PARLAK	-.07897	.40969	-.08633
UYANIK	.14397	.37698	-.0100
İYİ KALPLİ	-.32447	.37059	-.07992
ARKADAŞ CANLISI	-.21617	.32716	-.03624
MUTSUZ	.00699	-.17562	.67191
YALNIZ	.03365	-.08851	.63936
ÜZGÜN	.14681	-.02705	.53713
UTANGAÇ	-.09781	-.04302	.37998
YAVAŞ	.34933	.07393	.36311

Verilerin Toplanması ve Uygulama Süreci

Araştırma, Cumhuriyet İlkokulu'nun beşinci sınıfına devam eden ilkokul öğrencileri arasından tesadüfi atama yoluyla seçilen 20 kız ve 20 erkek öğrenci üzerinde yapılmıştır. Okulda çalışmanın yapılabilmesi için İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin belgesi alındıktan sonra, deney grubu (10 kız, 10 erkek) ve kontrol grubu (10 kız, 10 erkek) tesadüfi atama yoluyla oluşturulmuştur.

Deney grubunda, eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar hakkında hazırlanan Bilgilendirme Programı (Ek.5) altı hafta boyunca uygulanırken, kontrol grubunda her hangi bir uygulama yapılmamıştır. Deney grubunda yer alan 10 kız ve 10 erkek öğrenci, kontrol grubunda bulunan deneklerle etkileşimini en aza indirmek amacıyla sabahçı öğrenim gören beşinci sınıflar arasından seçilmiştir. Uygulama süreci altı haftadır ve her iki grupta uygulama öncesi ve sonrası veri toplama araçları uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada uygun istatistiksel tekniğin seçilebilmesi için deneklerin Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçeklerinden almış oldukları puanlar üzerinde, parametrik testlerin temel varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı incelenmiştir. Bunun için deneklerin her iki ölçeğin ön testinden aldıkları puanlara Levene's Testi uygulanmış, gözlemlerin aynı varyansa sahip evrenden gelmesi varsayımı test edilmiştir. Verilerin analizinde deney ve kontrol guruplarının her iki ölçeğin ön testinden aldıkları

puanlar üzerinde hesaplanan F değerlerinin (Etkinlik Tercih Formu için $F = 0.59$, Sıfat Listesi için $F = 0.00$) 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, deneklerin eşit varyansa sahip evrenden geldiklerini gösterdiği için, araştırmanın denecelerinin sınanmasında parametrik istatistiksel teknikler kullanılmıştır. Ayrıca, araştırmada yer alan deney ve kontrol grubunun Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ön ölçümlerinden aldıkları puan ortalamalarının birbirine yakın oldukları ve her iki grubun Etkinlik Tercih Formu puan ortalamaları arasında ($t = 0.83$, $p > 0.05$) ve Sıfat Listesi puan ortalamaları arasında ($t = 0.83$, $p > 0.05$) anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür.

Araştırmanın birinci denencesinin sınanması için tekrarlı ölçümlerde çift yönlü varyans analizi (Split- Plot Design), ikinci ve üçüncü denencelerin sınanması için ANOVA çözümlemesi kullanılmıştır.

Değişkenlerin Operasyonel Tanımı

Bağımsız Değişken: İlkokul beşinci sınıf öğrencilerinin cinsiyetleri, engelli bir tanıdığıнын olması ve bu öğrencilere uygulanan, zihinsel engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilendirme programıdır.

Bağımlı Değişken: İlkokul öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarıdır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve TARTIŞMA

BULGULAR

Bu çalışmada, zihinsel engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilendirme programının ilkokul beşinci sınıfa devam eden normal çocukların, zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerindeki etkisi araştırılmış, bu amaçla toplanan veriler SPSS İstatistik programı ile analiz edilerek bulgular aşağıda verilmiştir.

1- Zihinsel engelli bireyler konusunda hazırlanan bilgilendirme programının etkililiği:

Bu araştırmanın birinci denencesi "Bilgilendirme programına katılmış olan ilkokul çocuklarının zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları, bu programa katılmayan çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarından daha olumludur." şeklinde ifade edilmiştir.

Bu denenceyi test edebilmek, deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçekleri sonuçlarına göre karşılaştırmak ve bilgilendirme programının tutumlar üzerindeki etkililiğini belirlemek amacıyla Tekrarlanmış ölçümler için çift yönlü varyans analizi (Split-Plot Design) yapılmıştır.

A- Etkinlik Tercih Formu Varyans Analizi Sonuçları

Tablo 3: Deneklerin Etkinlik Tercih Formu Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1670.98	39			
Grup (Deney/Kontrol)	90.31	1	90.31	2.17	0.149
Hata	1580.67	38	41.60		
Ölçümlerarası	1137.49	40			
Ölçüm (ön test/son test)	30.01	1	30.01	1.03	0.316
Grup x ölçüm	3.61	1	3.61	0.12	0.726
Hata	1103.87	38	29.05		
Toplam	280.847	79			

Tablo 3 incelendiğinde; yapılan tekrarlanmış ölçümler için çift yönlü varyans analizi sonucunda, deney ya da kontrol grubunda bulunma ve ön test-son test ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olmadığı ($F_{(1,38)} = 0.12$, $P = 0.726$), ayrıca deney ve kontrol grupları arasında ($F_{(1,38)} = 2.17$, $P = 0.149$) ve ön test-son test ölçümleri arasında ($F_{(1,38)} = 1.03$, $P = 0.316$) anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Yapılan analiz sonuçları normal çocuklara uygulanan bilgilendirme programının Etkinlik Tercih Formu puanları açısından zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Ancak, Etkinlik Tercih Formu Puan Ortalamaları (Tablo 4) incelendiğinde bilgilendirme programına katılan ve katılmayan

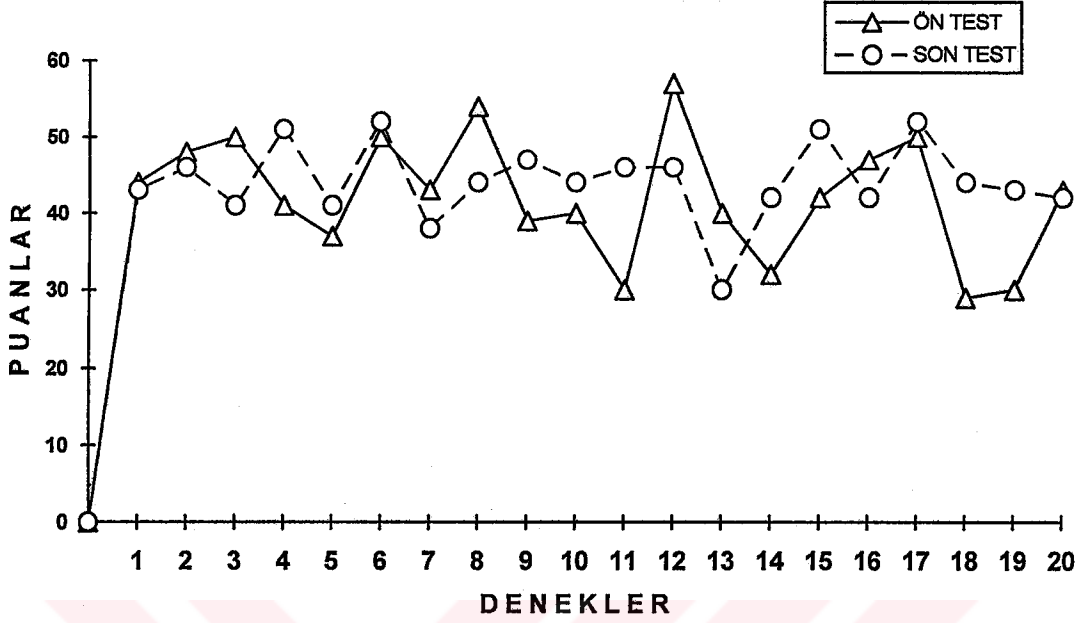
öğrencilerin, Etkinlik Tercih Formu'ndan almış oldukları son test tutum puanlarının, ön test tutum puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

*Tablo 4: Deney ve Kontrol Gruplarının Etkinlik Tercih Formu, Sıfat Listesi
Ön test - Son test Ortalama ve Standart Sapmaları*

Ölçekler	Gruplar	n	ÖN TEST		SON TEST	
			X	ss	X	ss
Etkinlik Tercih Formu	Deney	20	42.60	7.133	44.25	5.180
	Kontrol	20	40.90	5.785	41.70	5.488
Sıfat Listesi	Deney	20	23.10	3.227	24.35	4.283
	Kontrol	20	23.95	3.284	24.60	4.817

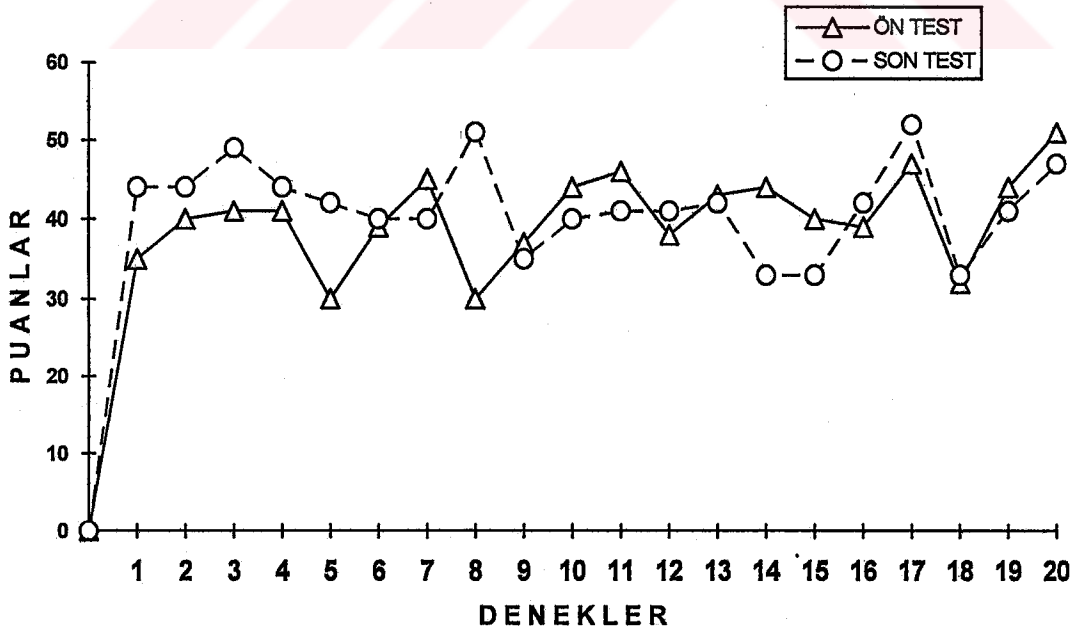
Öğrencilerin Etkinlik Tercih Formu'ndan aldıkları puanlar ayrıca bireysel olarak deney ve kontrol grupları için ayrı ayrı incelenmiş, her iki gruptaki öğrencilerin ön test ve son test puanları Şekil 1 ve Şekil 2'de verilmiştir.

**ETKİNLİK TERCİH FORMU
"DENEY GRUBU"**

Şekil 1. Etkinlik Tercih Formu Deney Grubu Puan Dağılımları

**ETKİNLİK TERCİH FORMU
"KONTROL GRUBU"**

Şekil 2. Etkinlik Tercih Formu Kontrol Grubu Puan Dağılımları

B- Sıfat Listesi Ölçeği Varyans Analizi Sonuçları

Tablo 5: Deneklerin Sıfat Listesi Ölçeği Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	740.00	39			
Grup (Deney/Kontrol)	6.05	1	6.05	0.31	0.579
Hata	733.95	38	19.31		
Ölçümlerarası	478.00	40			
Ölçüm (ön test/son test)	18.05	1	18.05	1.50	0.229
Grup x ölçüm	1.80	1	1.80	0.15	0.701
Hata	458.15	38	12.06		
Toplam	1218.00	79			

Sıfat Listesi ölçek puanları üzerinde yapılan varyans analizi (Tablo 5) sonucunda, deney ya da kontrol grubunda bulunma ve ön test-son test ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olmadığı ($F_{(1,38)} = 0.15$, $P = 0.701$), ayrıca deney ve kontrol grupları arasında ($F_{(1,38)} = 0.31$, $P = 0.579$), ve ön test-son test ölçümleri arasında ($F_{(1,38)} = 1.50$, $p = 0.229$) anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Yapılan analiz sonuçları normal çocuklara uygulanan bilgilendirme programının Sıfat Listesi Ölçeği toplam puanları açısından zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Araştırmada deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ön test-son test olumlu, olumsuz ve empati faktör puanlarındaki değişmelerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla da her alt ölçek için tekrarlanmış ölçümler için çift yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Sifat Listesi olumlu faktör puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda, deney ya da kontrol gruplarında bulunma ve ön test-son test ölçümlerinin puanlar üzerinde ortak etkisi olmadığı ($F_{(1,38)} = 0.07, p = 0.786$), ayrıca deney ve kontrol grupları arasında ($F_{(1,38)} = 0.54, p = 0.467$) anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur. Ancak ön test-son test ölçümleri arasında ($F_{(1,38)} = 6.83, p = 0.013$) 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. (Tablo 6)

Tablo 6: Deney ve Kontrol Gruplarının Sifat Listesi Ölçeği Olumlu Faktör Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1.83	39			
Grup (Deney/Kontrol)	0.03	1	0.03	0.54	0.467
Hata	1.80	38	0.05		
Ölçümlerarası	0.81	40			
Ölçüm (ön test/son test)	0.12	1	0.12	6.83	0.013
Grup x ölçüm	0.00	1	0.00	0.07	0.786
Hata	0.69	38	0.02		
Toplam	2.64	79			

Her iki gruptaki çocukların olumsuz faktör puanlarının ortalamalarına bakıldığı zaman (Tablo 8), deney ve kontrol gruplarının Sifat Listesi Ölçeği son test olumsuz faktör puan ortalamalarında ön testlere göre bir azalma olduğu görülmüş, ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda deney ya da kontrol grubunda bulunmanın ve ön test-son test ölçümlerinin puanlar üzerinde ortak etkisi olmadığı ($F_{(1,38)} = 1.72, p = 0.197$), ayrıca deney ve kontrol grupları arasında ($F_{(1,38)} = 2.12, p = 0.153$) ve ön test-son test ölçümleri arasında ($F_{(1,38)} = 0.67, p = 0.417$) anlamlı bir fark olmadığı, belirlenmiştir.

Bilgilendirme programına katılan ve katılmayan öğrencilerin Sifat Listesi Ölçeğinden almış oldukları empati faktör puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda, deney ya da kontrol grubunda bulunma ve ön test- son test ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olmadığı ($F_{(1,38)} = 0.51$, $p = 0.479$), ayrıca deney ve kontrol grupları arasında ($F_{(1,38)} = 2.57$, $p = 0.118$) anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Ancak ön test-son test ölçümleri arasında ($F_{(1,38)} = 5.43$, $p = 0.025$) 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. (Tablo 7)

Tablo 7: Deney ve Kontrol Gruplarının Sifat Listesi Ölçeği Empati Faktör Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	2.44	39			
Grup (Deney/Kontrol)	0.15	1	0.15	2.57	0.118
Hata	2.29	38	0.06		
Ölçümlerarası	1.07	40			
Ölçüm (ön test/son test)	0.13	1	0.13	5.43	0.025
Grup x ölçüm	0.01	1	0.01	0.51	0.479
Hata	0.93	38	0.02		
Toplam	3.51	79			

Yapılan analiz sonuçları normal çocukları zihinsel engelli bireyler hakkında bilgilendirmenin Sifat Listesi Ölçeği toplam puanları ve olumlu, olumsuz, empati faktör puanları açısından zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Ancak, Tablo 4 ve Tablo 8 incelendiğinde bilgilendirme programına katılan ve katılmayan

öğrencilerin Sifat Listesi Ölçeği son test toplam, olumlu, olumsuz ve empati faktör puanları ortalamalarının, ön test puan ortalamalarından farklılaştığı görülmektedir.

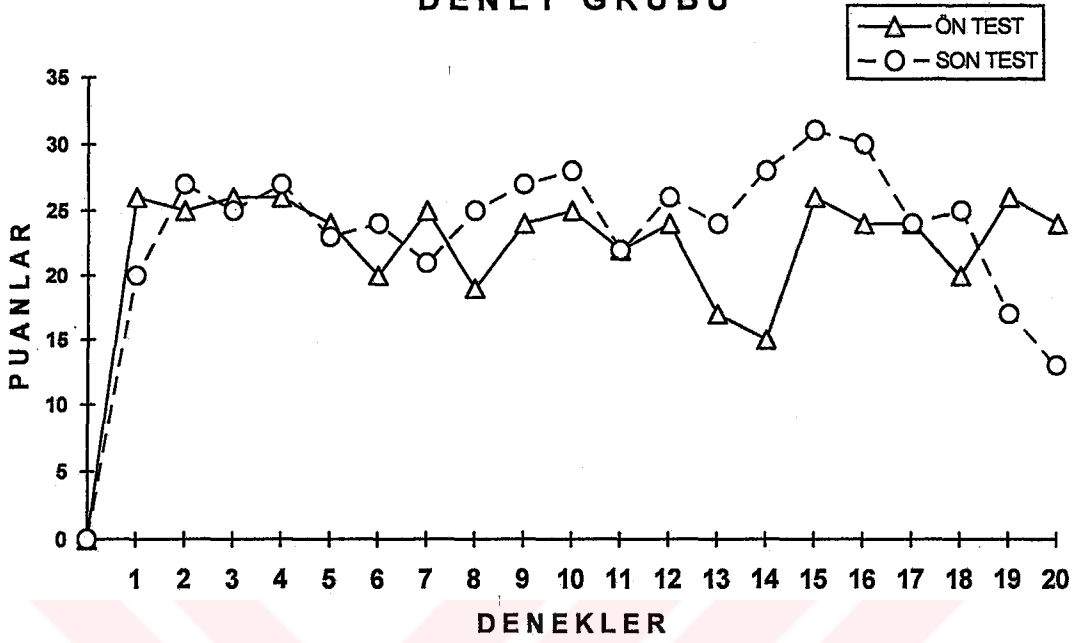
Tablo 8: Sifat Listesi Ölçeği Olumlu, Olumsuz ve Empati Faktör Puanlarının Ön test-Son test Ortalama ve Standart Sapmaları

Sifat Listesi Ölçeği Puanları	Gruplar	n	ÖN TEST		SON TEST	
			X	ss	X	ss
Olumlu	Deney	20	0.367	0.123	0.437	0.197
	Kontrol	20	0.323	0.168	0.410	0.222
Olumsuz	Deney	20	0.125	0.253	0.060	0.094
	Kontrol	20	0.035	0.067	0.050	0.083
Empati	Deney	20	0.196	0.167	0.303	0.262
	Kontrol	20	0.134	0.180	0.190	0.201

Deney grubu (Şekil 3.) ve kontrol grubu (Şekil 4.) öğrencilerinin Sifat Listesi ölçeğinden almış oldukları ön test-son test toplam tutum puanları ve olumlu, olumsuz empati faktör puanlarındaki farklılaşmalar bireysel olarak ta incelenmiştir. Sifat Listesi Ölçeği Olumlu puanlarında deney grubu (Şekil 5.) ve kontrol grubu (Şekil 6.) öğrencilerinin son test tutum puanlarının, ön test puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir. Deney grubu (Şekil 7.) ve kontrol grubu (Şekil 8.) öğrencilerinin son test olumsuz puanlarında ön testlere göre düşme görülürken, deney grubunun (Şekil 9.) ve kontrol grubunun (Şekil 10.) son test empati puanlarında ön testlere göre bir artış olduğu görülmüştür.

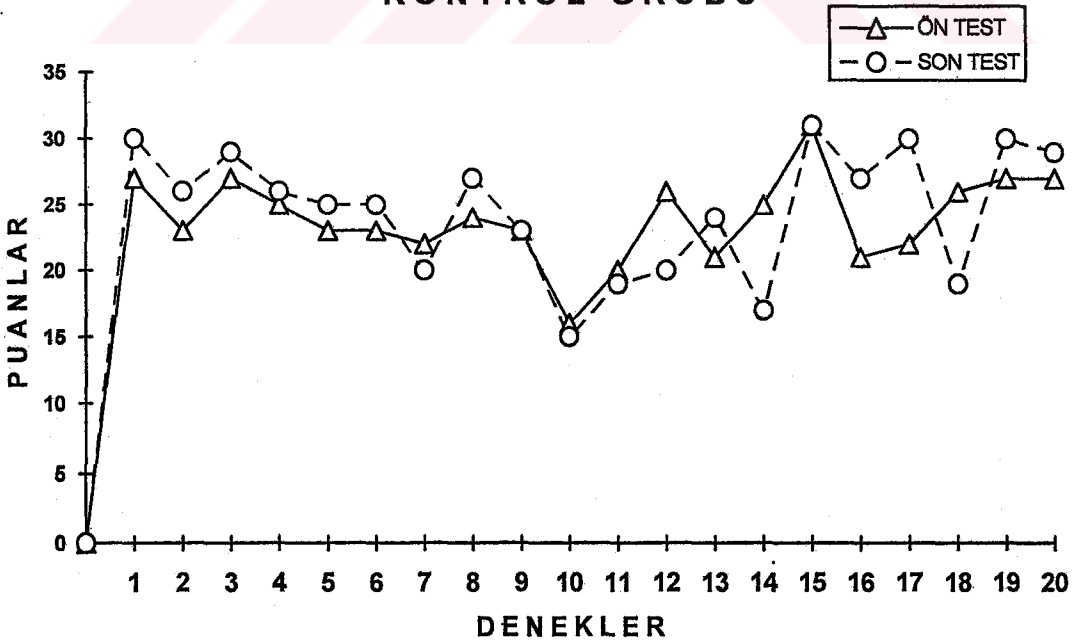
Etkinlik Tercih Formu ve Sifat Listesi Ölçeğinden elde edilen puanlar üzerinde yapılan çift yönlü varyans analizi (Split Plot Design) sonuçları araştırmanın birinci denencesinin desteklenmediğini göstermektedir.

SIFAT LİSTESİ TOPLAM PUANLARI
"DENEY GRUBU"

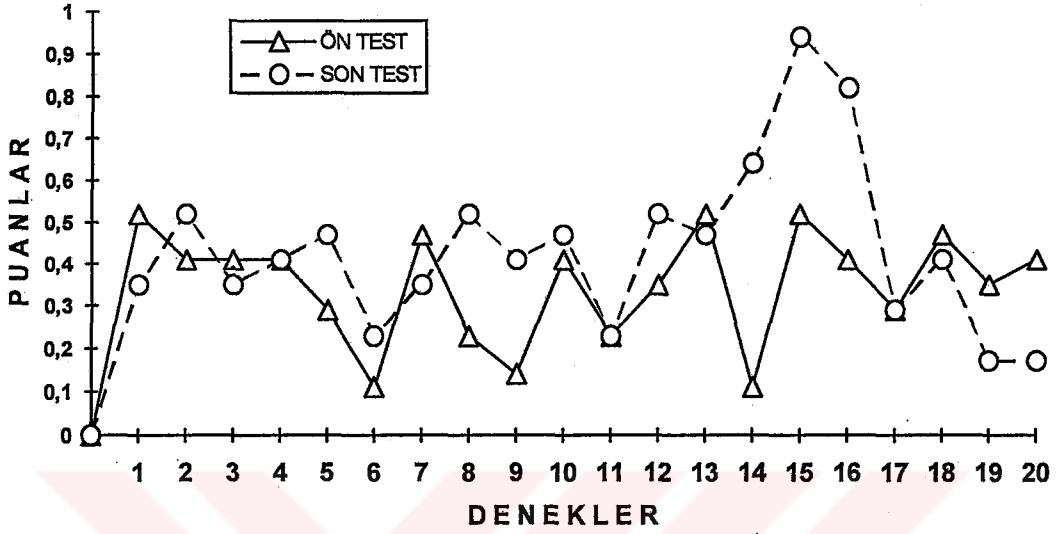
Şekil 3. Sifat Listesi Deney Grubu Toplam Puan Dağılımları

SIFAT LİSTESİ TOPLAM PUANLARI
"KONTROL GRUBU"

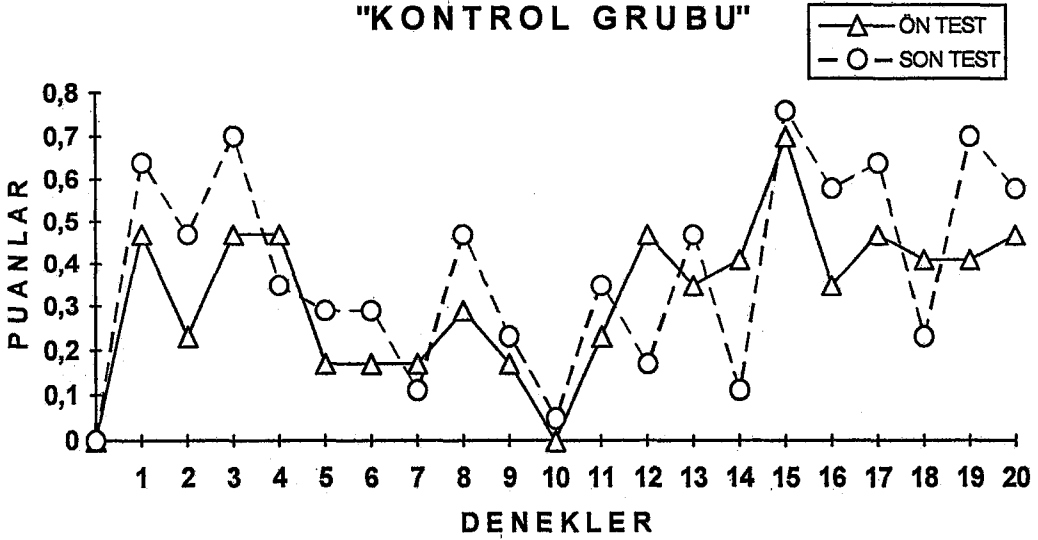
Şekil 4. Sifat Listesi Kontrol Grubu Toplam Puan Dağılımları

**SIFAT LİSTESİ OLUMLU FAKTÖR
PUANLARI
"DENEY GRUBU"**

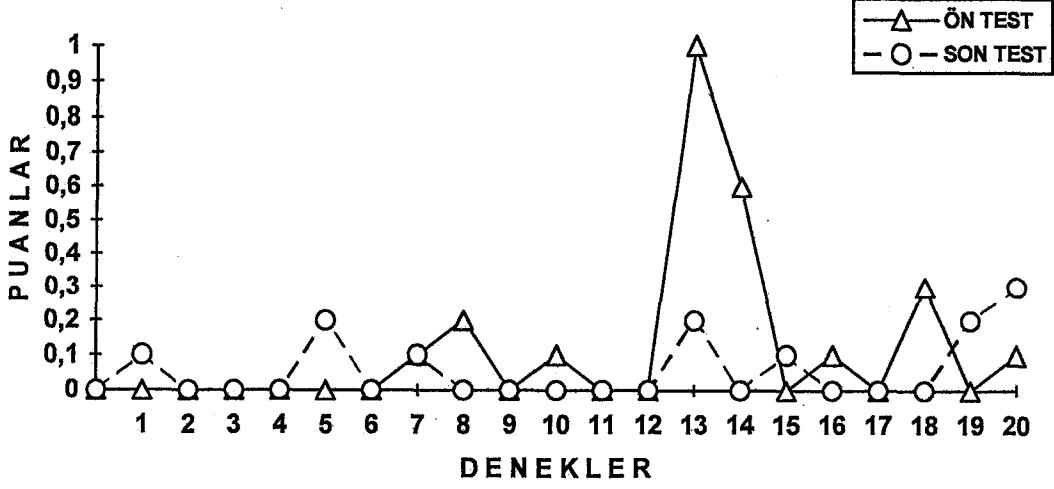
Şekil 5. Sifat Listesi Deney Grubu Olumlu Faktör Puan Dağılımları

**SIFAT LİSTESİ OLUMLU FAKTÖR
PUANLARI
"KONTROL GRUBU"**

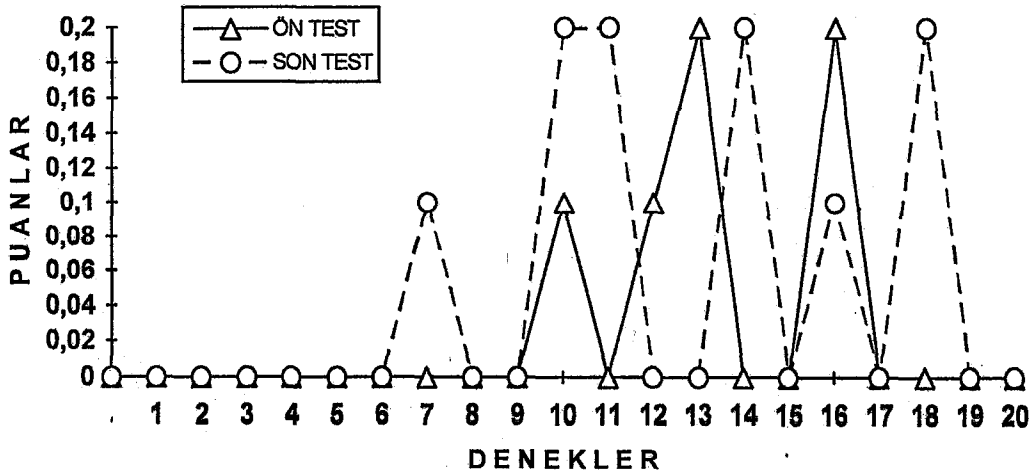
Şekil 6. Sifat Listesi Kontrol Grubu Olumlu Faktör Puan Dağılımları

**SIFAT LİSTESİ OLUMSUZ FAKTÖR
PUANLARI
"DENEY GRUBU"**

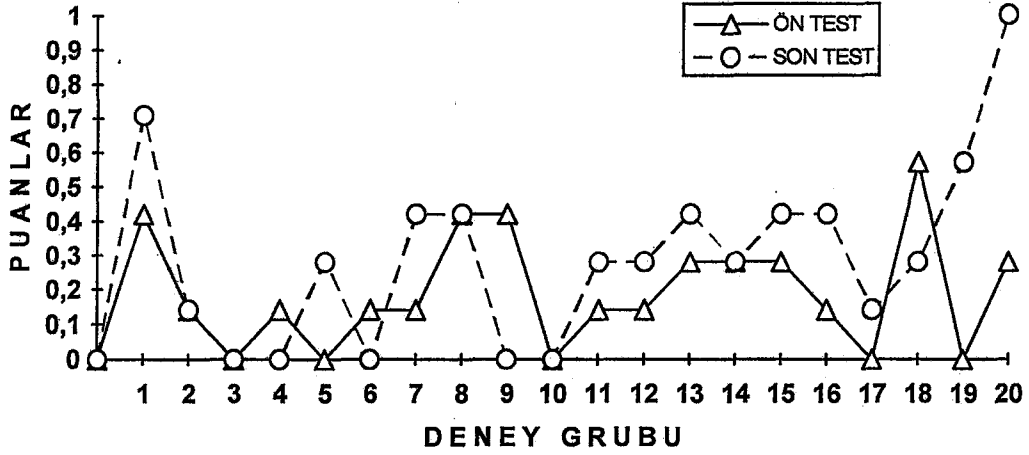
Şekil 7. Sifat Listesi Deney Grubu Olumsuz Faktör Puan Dağılımları

**SIFAT LİSTESİ OLUMSUZ FAKTÖR
PUANLARI
"KONTROL GRUBU"**

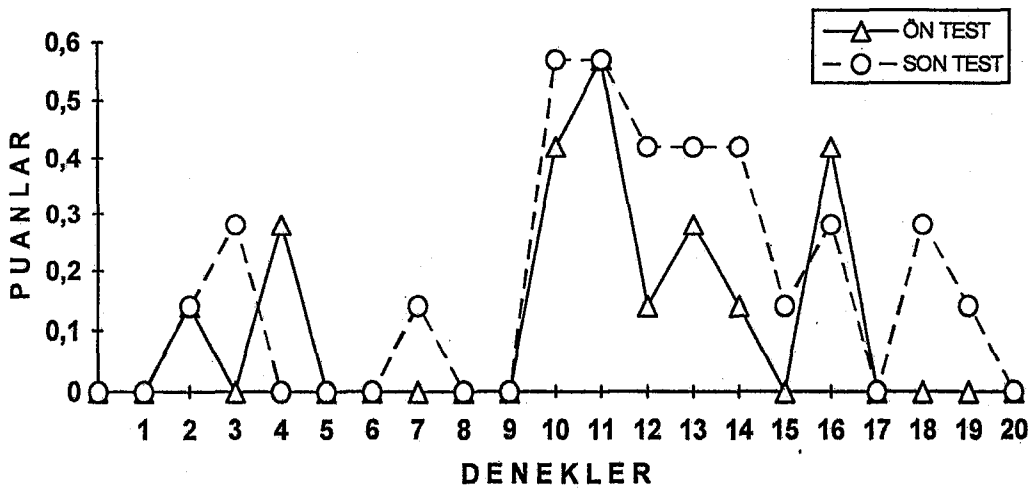
Şekil 8. Sifat Listesi Kontrol Grubu Olumsuz Faktör Puan Dağılımları

**SIFAT LİSTESİ EMPATİ FAKTÖR
PUANLARI
"DENEY GRUBU"**

Şekil 9. Sıfat Listesi Deney Grubu Empati Faktör Puan Dağılımları

**SIFAT LİSTESİ EMPATİ FAKTÖR
PUANLARI
"KONTROL GRUBU"**

Şekil 10. Sıfat Listesi Kontrol Grubu Empati Faktör Puan Dağılımları

2- Cinsiyetin tutumlar üzerindeki etkisi:

Araştırmanın ikinci denencesi "Kız öğrencilerin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları, erkek öğrencilerin tutumlarından daha olumludur." şeklinde ifade edilmiştir.

Normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde cinsiyet ve deney ya da kontrol grubunda bulunma değişkenlerinin etkileri 2 x 2 ANOVA ile çözümlenmiş, Etkinlik Tercih Formu son test tutum puanları üzerinde cinsiyetin ($F_{(1,36)} = 0.934$, $p = 0.340$) ve deney ya da kontrol grubunda bulunma ($F_{(1,36)} = 2.231$, $p = 0.144$) değişkenlerinin ayrı ayrı etkisi olmadığı, ayrıca her iki değişkenin tutum puanları üzerinde ortak etkisinin de ($F_{(1,36)} = 0.193$, $p = 0.663$) olmadığı görülmüştür.

Kız ya da erkek olma ile deney ya da kontrol grubunda bulunmanın normal çocukların Sifat Listesi son test tutum puanları üzerinde etkisi olup olmadığı aynı şekilde 2 x 2 ANOVA çözümü ile incelenmiştir. Yapılan analiz, cinsiyetin ($F_{(1,36)} = 0.056$, $p = 0.814$) ve deney ya da kontrol grubunda bulunma ($F_{(1,36)} = 0.029$, $p = 0.867$) değişkenlerin ayrı ayrı ve her iki değişkenin tutum puanları üzerinde ortak etkisinin bulunmadığını ($F_{(1,36)} = 0.056$, $p = 0.814$) göstermiştir.

2 x 2 ANOVA sonuçları araştırmanın ikinci denencesinin desteklenemediğini ortaya çıkarmıştır.

3- Zihinsel engelli tanıdığı olmanın tutumlar üzerinde etkisi:

Araştırmanın son denencesi " Zihinsel engelli bir tanıdığı olan normal çocukların, zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları, böyle bir tanıdığı olmayan çocukların tutumlarından daha olumludur." şeklinde ifade edilmiştir.

Normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde zihinsel engelli bir tanıdığı olma ve deney ya da kontrol grubunda bulunma değişkenlerinin etkileri 2 x 2 ANOVA çözümüyle incelenmiştir. Etkinlik Tercih Formu son test tutum puanları üzerinde zihinsel engelli bir tanıdığı olma ($F_{(1,36)} = 0.006$, $p= 0.940$) ve deney ya da kontrol grubunda bulunma ($F_{(1,36)} = 2.861$, $p= 0.099$) değişkenlerinin ayrı ayrı puanları üzerinde etkisi olmadığı, ancak her iki değişkenin tutum puanları üzerinde ortak etkisinin ($F_{(1,36)} = 11.605$, $p= 0.002$) olduğu görülmüştür.

Sıfat Listesi son test tutum puanları üzerinde zihinsel engelli bir tanıdığı olma ($F_{(1,36)} = 0.165$, $p= 0.687$) ve deney ya da kontrol grubunda bulunma ($F_{(1,36)} = 0.029$, $p= 0.866$) değişkenlerinin ayrı ayrı puanlar üzerinde etkisi olmadığı, ayrıca her iki değişkenin tutum puanları üzerinde ortak etkisinin de ($F_{(1,36)} = 0.073$, $p= 0.788$) olmadığı görülmüştür.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, ilkokul beşinci sınıf ğrencilerinin zihinsel engelli bireyler hakkında bilgilendirilmelerinin, zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Öğrencilerin, engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi lekleri kullanılmıştır. Araştırmada bir grup öğrenciye, altı hafta boyunca zihinsel engelli bireyler hakkında bilgilendirme programı uygulanırken, diğerk gruba konuyla ilgili bilgi verilmemiştir. Bu çalışmada uygulanan bilgilendirme programının hazırlanmasında, daha önceki araştırmalarda kullanılan bilgilendirme programlarının içeriği göz önüne alınmıştır. Genellikle normal çocuklarla yapılan çalışmalarda uygulanan bilgilendirme programlarında; video gösterimi, grup tartişması, misafir konuşmacının katılımı, zrlymş gibi davranma (simulation), engelli bireylerle etkileşimde bulunma, onların fotoğraflarını gösterme, engelli bireyler hakkında bilgi sağlama ve bu konudaki kitapları okuma, gibi teknikler yer almaktadır (Bookbinder, 1978; Handlers ve Austin, 1980; Siperstein ve Bak, 1985; Leyser, Cumblad ve Strickman, 1986; Reis, 1988; Civelek, 1990; Lazar, Gensley ve Orpet, 1971; Tekin,1994).

Bu çalışmada engelli bireylere yönelik tutumların değiştirilmesinde etkili görülen bu tekniklerin yer aldığı bilgilendirme programının normal çocukların zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumları üzerindeki etkililiği araştırılmıştır. Analiz sonuçlarında, bilgilendirme programının, ilkokul ğrencilerinin zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarını değiştirmede

etkili olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, bilgilendirme programlarının normal çocukların, engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını değiştirmede etkili olduğunu gösteren diğer araştırma bulgularıyla çelişkilidir (Handlers ve Austin, 1980; Leyser, Cumblad ve Strickman, 1986; Reis, 1988; Civelek, 1990; Lazar, Gensley ve Orpet, 1971; Tekin, 1994).

Yapılan çalışmada uygulanan bilgilendirme programının, normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarında anlamlı bir değişikliğe yol açmamasının nedenleri arasında; programın yoğunluğu ve uygulama süresinin kısa oluşu, sadece öğrencilerin tutumlarının değiştirilmesi ve onların tutumlarını etkileyen diğer kişilerin tutumlarının dikkate alınmaması, tutum ölçekleri ile ilgili özellikler sayılabilir.

Engelli bireyler hakkında, kısa bir süre içerisinde kapsamlı olarak bilgi vermek, normal öğrencilerin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Bak ve Siperstein, 1987). Altı hafta süren bu çalışmada, öğrencilerin eğitim düzeylerine uygun olarak, haftada birgün, bir ders saati içerisinde zihinsel engelin nedenleri, sınıflandırılması, bu engel grubundaki bireylerin özellikleri, eğitimleri konularında değişik tekniklerin kullanılmasıyla kapsamlı ve yoğun bilgi verilmiştir. Bilgilendirme programının yoğunluğu öğrencilerin, zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkilemese bile, olumlu yönde anlamlı bir artışın sağlanmasını önlemiş olabilir. Tutumlarda anlamlı değişiklik olmaması, tutumların bir kez geliştikten sonra, değişikliğe karşı dirençli olmaları ve bireylerin güçlü bir baskı ile karşılaşmadıkları sürece tutumlarında belirgin

değişiklikler yapmaktan kaçınmalarıyla açıklanabilir (Akt, Sucuoğlu ve diğerleri, 1994). Tutum değişikliği sürecinin daha uzun süreli ve yavaş gelişen bir süreç olmasının da etkili olduğu düşünülmektedir (Akkök, 1984). Bu nedenle yaşantısal ve uzun süreli bilgilendirme programları uygulanarak normal çocukların tutumlarını değiştirme çalışmalarının yapılması sonuçları değiştirebilir.

Zihinsel engelli çocuklara yönelik normal yaşlılarının tutumlarının olumlu yönde değiştirmek amacıyla yapılan çalışmaların sonuçları birbirleriyle çelişkilidir. Ancak, genel olarak, bilgilendirme programları gibi kısa süreli çalışmaların, tutumlarda olumlu yönde değişme sağlasa bile, bu değişimin uzun süreli ve kalıcı olmadığı vurgulanmaktadır (Siperstein ve Bak, 1985; Özyürek, 1988). Bu araştırmaya katılan öğrencilerin tutumlarını izleme çalışmasıyla, tutumların da meydana gelen uzun süreli değişmelerin belirlenmesi gerekli görülmektedir:

Tutumların değişmesinde, bireylerin içinde yaşadıkları kültürün engelli bireyleri nasıl algıladığı da çok önemli görülmektedir (Akkök, 1984). Normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına karşı tutumlarının değişmesi büyük ölçüde o kültürde engelli bireylere ilişkin değer yargılarının ve tutumlarının değişmesiyle ilişkilidir. Normal çocukların, engelli yaşlılarına yönelik tutumları okul ve ev çevrelerinde bulunan, onlar için önemli olan diğer kişilerin tutumlarından büyük ölçüde etkilenmektedir. Özellikle, anne babalar genel olarak çocuklarının tutumlarının oluşmasında etkili olan kişilerdir. Normal çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumlarının olumlu ya da olumsuz yönde olmasının, onların anne babalarının tutumlarıyla ilişkili

olduğu kabul gören bir görüştür. Anne babalar, çocuklarının engelli yaşıtlarıyla ilişki kurmalarını ve arkadaşlık yapmalarını engelleyici bir rol oynayabilmektedirler (Küçüker ve Kanık, 1994). Bu düşünceden hareketle normal çocukların engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarıyla, anne babalarının tutumlarının birlikte ele alınmasının ve bir bütün olarak her iki grup için tutum değiştirme çalışmalarının yapılmasının gerekli olduğu dşnlebilir.

Araştırmada bilgilendirme programı öncesinde ve sonrasında elde edilen ölçümler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların görülmemesi, tutumları ölçmek amacıyla kullanılan Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi lekleriyle ilgili olabilir. Tutumlara ilişkin bilgi toplamada, birbirinden farklı birçok yaklaşım izlenebilir. Bunlar; davranışların gözlenmesi, bireyin kendisini rapor etmesi (soru listesi, envanterler gibi), görüşme, projektif tekniklerdir. Bireylerin tutumları farklı tekniklerle belirlendiğinde; farklı sonuçlar elde edilebilir. Bireylerin tutumlarını belirlemede en geçerli yol, tutum objesine yönelik bireylerin davranışlarının doğrudan gözlenmesidir (Tezbaşaran, 1996). Bu çalışmada bilgilendirme programı öncesinde ve sonrasında öğrencilere uygulanan tutum leklerinin yanısıra, öğrencilerin program sırasında ve sonunda; grup tartışması sırasında açıkladıkları düşünceler göz önüne alındığında, onların bilgilendirme programı sonrasında, program öncesine göre engelli yaşıtlarına yönelik daha olumlu ve duyarlı oldukları söylenebilir. Bilgilendirme programı öncesinde "Zihinsel engelli kimdir?" sorusuna "Delidir" yanıtı verilirken, aynı soruya program sonrasında "Onlarda bizim gibi çocuklardır, ancak zihinsel engellerinden dolayı bize kolay gelen işleri yapmakta gk ekerler" yanıtını verdikleri görülmüştür.

Bilgilendirme programına katılan öğrencilerin Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ön test ve son test tutum puanlarındaki değişmelere bireysel olarak bakıldığında olumlu yönde artışlar olduğu görülmüştür. Bilgilendirme programına katılan yirmi öğrenciden onbiri'nin Etkinlik Tercih Formu'ndan, oniki'sinin Sıfat Listesi ölçeğinden aldıkları son test puanlarında artış olduğu görülmüştür. Ayrıca on öğrencinin Sıfat Listesi Ölçeği'nde yer alan olumlu ve empati puanlarında da artış olduğu gözlenmiştir. Bunun yanısıra aynı ölçekte bulunan olumsuz puanların program öncesinde az olduğu, ancak program sonrasında olumsuz puanların daha da azaldığı görülmüştür.

Gruplar arası ölçümlere bakıldığından, altı haftalık bilgilendirme programı sonrasında, programa katılan grup ile katılmayan grubun Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat listesi ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. İki grup arasında uygulama sonrası fark bulunamaması Hawthorne Etkisi ile açıklanabilir (Akkök, 1984). Buna göre, bir araştırmaya hiç bir müdahalenin yapılmadığı kontrol grubu olarak da katılmanın, bireylerin tutumlarını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Bu araştırmada da beşinci sınıf öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarıyla ilgili ölçekleri doldurarak, bir çalışmaya katıldıklarını bilmeleri tutumlarını etkilemiş olabilir. Ayrıca, son testler açısından gruplararası fark bulunmamasında tutum ölçeklerinin uyarıcı etkisi düşünülebilir. Kontrol grubu öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarına karşı tutumlarını ölçmeyi amaçlayan ölçekleri doldurulmaları sırasında, ölçeklerin kendi duygularını ve davranışlarını tekrar düşünme, değerlendirme fırsatı yaratmasının etkili olabileceği düşünülmektedir.

Bilgilendirme programlarına katılan öğrencilerin yaşları ve cinsiyetleri engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde etkili olan değişkenlerdir. Bu araştırmada yaş kontrol altına alınmış, cinsiyet değişkeninin tutumlar üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Bulgularda, kız ve erkek öğrencilerin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarında fark olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, cinsiyetler arasında fark bulmayan bazı çalışmalarla paralellik göstermekte (Civelek, 1990; Polat, 1993), ancak kızların erkeklere göre zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğunu belirten diğer çalışmalarla çelişmektedir (Towfighy, Zingle, 1984; Reis, 1988; Leyser, Cumblad, Strickman, 1986).

Yuker ve Block (1986) engelli bireylere yönelik tutumların, cinsiyete göre farklılaşmasında kültürün etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. İngiltere, Belçika ve Yugoslavya gibi ülkelerde kızların engelli bireylere yönelik tutumları daha olumlu bulunurken, İtalya, İspanya, Sri Lanka gibi ülkelerde erkeklerin engelli bireylere yönelik tutumları daha olumlu bulunmuştur. Fransa, Japonya, Costa Rica, Tayvan gibi ülkelerde cinsiyet farkı görülmemiştir (Akt., Polat, 1993). Cinsiyetin, engelli bireylere yönelik tutumları üzerindeki etkisinin yaş, içinde bulunulan kültürün etkisi gibi değişkenlerle birlikte ele alınarak incelenmesi, tutumların cinsiyete göre farklılaşması konusunda kapsamlı bilgi verebilir.

Normal çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumlarını etkileyen bir diğer değişken de zihinsel engelli bir tanıdığıının olup olmamasıdır. Gottlieb, Leyser (1981)'de yaptıkları bir çalışmada, daha önceden zihinsel engelli bir

tanıdığı olmasının tutumları farklılaştırdığını belirtmiştir (Akt., Graffi ve Minnes, 1988). Bu çalışmada da yakın çevresinde zihinsel engelli bir tanıdığı bulunanlarla, bulunmayan çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları arasında Etkinlik Tercih Formu puanları açısından farklılık olduğu, ancak Sıfat Listesi puanları açısından farklılık olmadığı görülmüştür. Bu sonucun her iki ölçeğin yapısal özelliklerindeki farklılıklar sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. Sıfat Listesi puanları açısından yakın çevresinde zihinsel engelli bir tanıdığı bulunanlarla, bulunmayan çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları açısından farklılık görülme bulgusu, bu durumu doğrudan destekleyen bir çalışma olmamasına rağmen Küçüker ve Kanık (1994)'in anne babaların yakın çevresinde engelli tanıdığıının olup olmamasına göre engele yönelik tutumlarının farklılaşmadığını ortaya çıkaran araştırma bulgularına paralel olduğu kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada zihinsel engelli bireyler konusunda hazırlanan bilgilendirme programının normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Ancak programın niteliğinin değiştirilmesi, zihinsel engelli çocukların yaşlılarıyla biraraya getirilmesinin sağlanması ve daha uzun süreli programların yapılması, tutum değiştirme çalışmalarında daha etkili olabilir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Bu araştırmada, ilkokul beşinci sınıf öğrencilerinin zihinsel engelli bireyler hakkında bilgilendirilmelerinin, onların zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarına etkisi araştırılmaya ve bu alandaki çalışmalara katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

İlkokul öğrencilerine engelli yaşıtları hakkında bilgi vermenin, onların engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarının olumlu yönde değişmesine katkısı olduğu bilinmektedir. Yapılan çalışmada bilgi verme, video gösterimi, taklit yapma, misafir konuşmacı, grup tartışması tekniklerinin yer aldığı bilgilendirme programı, altı hafta süreyle deney grubu öğrencilerine uygulanmıştır. Bu programın, öğrencilerin zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarında olumlu değişiklikler yapacağı beklentisi, yapılan çalışmada desteklenememiştir. Bu durum tutumların değişikliğe karşı dirençli olmaları ve tutum değişikliği sürecinin daha uzun süreli, yavaş gelişen bir süreç olmasıyla açıklanmaktadır. Normal ocukların zihinsel engelli yaşıtlarına yönelik tutumlarını değiştirmede, sadece bilgilendirme programlarının yeterli olmadığı, engelli ve normal çocukların birarada olmasını sağlayacak etkinliklerin de düzenlenmesinin gerekli olduğu düşünölmektedir.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın bulguları, uygulanan bilgilendirme programının ilkökul öğrencilerinin, zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarında 0.05 düzeyinde anlamlı değişiklik yaratmadığını göstermiştir. Araştırmanın planlanıp, sonuçlandırılmasına kadar geçen süre içinde karşılaşılan sorunlar ve literatür incelemeleri gözönüne alındığında, konuya ilişkin ileride yapılacak araştırmalara ve uygulamalara yönelik şu öneriler getirilebilir;

1- Çocukların, engelli yaşlılarına yönelik tutumları, onlar için önemli olan anne-babaların ve öğretmenlerin tutumlarıyla birlikte ele alınıp değerlendirilmelidir. Bu nedenle, çocukların, anne-babaların ve öğretmenlerin engelli bireylere yönelik tutumlarını değiştirmek amacıyla, üç gruba uygun ve birbirine paralel bilgilendirme programları uygulanarak çocukların tutumlarında oluşacak değişiklikler incelenmelidir.

2- İlkokul öğrencilerinin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını değiştirmek amacıyla farklı içerikte ve değişik tekniklerin yer aldığı bilgilendirme programları hazırlanmalıdır. Bilgilendirme programında yer alan değişik tekniklerden hangisinin tutum değiştirmede daha etkili olduğunu ortaya çıkaracak araştırmalar yapılmalıdır.

3- Normal çocukların, engelli yaşlılarına yönelik tutumlarını değiştirmek için normal ve engelli çocukları biraraya getirecek etkinlikler düzenlenerek, yaşantı yoluyla tutumları değiştirme çalışmaları yapılmalıdır.

4- Altı haftalık bir süre içinde tutumlarda beklenen yönde bir değişimin ortaya çıkmasının güçlüklerinden yola çıkarak, daha uzun süreli programlar hazırlanarak tutumlarda meydana gelen değişimler incelenmelidir.

5- Bu uygulamadan üç ay sonra normal çocukların zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarında bir değişiklik olup olmadığının araştırılması amacıyla bir izleme çalışması yapılmalıdır.

6- Araştırmada engelli bireylere yönelik tutumları ölçmek amacıyla Türkçe'ye çevrilmiş, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış olan Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçeklerinin bu konuda yapılacak diğer araştırmalarda da kullanılması önerilmektedir.

7- Bu araştırmada öğrencilerin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerinde cinsiyet ve engelli bir tanıdığı olmanın etkileri incelenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda yaş, sosyoekonomik durum gibi diğer değişkenlerin tutumlar üzerindeki etkileri araştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

AAMR (American Association on Mental Retardation). (1992). **Mental Retardation: Definition, classification and systems of supports.**

9th Edition. AAMR. USA.

Acton, H.M., Zarbatany, L. (1988). Interaction and performance within cooperative groups; effects on nonhandicapped students' attitudes toward their mildly mentally retarded peers. **American Association on Mental Retardation**, 93 (1), 16-23.

Akçamete, G., Kargın, T. (1994). Hizmetiçi eğitim programının öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi, **Özel Eğitim Dergisi**. 1(4), 13-19.

Akkök, F. (1984). **Davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliğinin öğretilebilir çocukların özbakım becerilerinin gelişimine etkisi.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Altman, R., Lewis, T. (1990). Social judgements of integrated and segregated students with mental retardation toward their same-age peers. **Education and Training in Mental Retardation**. 107-112.

Antia, S., Kreimeyer, K. H., Eldredge, N. (1993). Promoting social interaction between young children with hearing impairments and their peers. **Exceptional Children**. 60(30) 262-275.

Bak, J.J., Siperstein, G.N. (1987). Similarity as a factor effecting change in children's attitudes toward mentally retarded peers. **American Journal of Mental Deficiency**. 91(5), 524-531.

Bookbinder, S.R. (1978). **Mainstreaming, What every child needs to know about disabilities**, United States of America. The Rhode Island Easter Seal Society.

Bonds, C.W., Adams, J. (1980). How gifted children feel about educable children in an educational setting. Paper Presented at the **Georgia Educational Research Association**, Statesboro.

Böcü, D.S. (1992). **Bilgi verici danışmanlığın beyin felçli (serabral palsili) çocuğu olan annelerin kaygı düzeylerine etkisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Brooks, B., Bransford, L.A. (1971). Modification of teachers' attitudes toward exceptional children. **Exceptional Children**. 38, 259-261.

Bruininks, R.H., Rynders, J.E., Gross, J.C. (1974) Social acceptance of mildly retarded pupils in resource rooms and regular classes. **American Journal of Mental Deficiency**. 78(4) 370-373.

Civelek, A. (1990). **Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde normal çocukların bilgilendirilmelerinin ve iki grubun resim iş ile beden eğitimi derslerinde bütünleştirilmelerinin etkileri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Dikici, A. (1990). **Zihinsel engelli olan çocukların annelerine yönelik grup rehberliğinin tutum değişimi açısından etkililiği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Dindar, N. (1995). **Çocuk doktorları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne babaların zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik tutumlarının karşılaştırması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1992). **Engelliler için eğitim modelleri geliştirme projesi**. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Enç, M., Çağlar, D., Özsoy, Y. (1987). **Özel eğitime giriş**. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:156. Ankara.

Eripek, S. (1986). Engelli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi "kaynaştırma". **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1(2), 1986.

_____. (1996). **Zihinsel engelli çocuklar**. A.Ü. Yayınları, No:900. Eskişehir.

Erturan, Ç. N., Aslan, E. (1992). **Anaokulu, ilkokul ve orta dereceli okullara öğretmen olacak üniversite öğrencilerinin özürülere karşı tutumları**. I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. (68-77) Yapa Yayınları. Ankara.

Fırat, A. (1994). **Normal çocuğu olan anne babalar ile zihinsel özürlü çocuğu olan anne babaların zihinsel özüre karşı tutumu.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Freedman, J.L., Sears, D.O., Carlsmith, J.M. (1993). **Sosyal psikoloji,** (A. Dönmez, Çev.) İmge Kitabevi Yayınları, 76 (Orijinal eserin yayımı 1978).

Gottlieb, J., Semmel, M., Veldman. D.J. (1978). Correlates of social status among mainstreamed mentally retarded children. **Journal of Educational Psychology,** 70(3) 396-405.

Graffi, S., Minnes, M.P. (1988). Attitudes of primary school children toward the physical appearance and labels associated with down syndrome, **American Journal of Mental Retardation,** 95(1) 28-35.

Johnson, C.G., Sigelman, C.K., Falkenberg, V.F.(1986). Impacts of labeling and competence on peers perceptions, mentally retarded versus nonretarded perceiver. **American Journal of Mental Deficiency,** 90(6) 663-668.

Kağıtçıbaşı, Ç.(1988). **İnsan ve insanlar.** Evrim Basım Yayım, İstanbul.

Karatepe, H. (1996). **Okul öncesi dönemde işitme özürlü çocukların kaynaştırılması.** Karatepe Yayınları, No:14, Ankara, 1996.

Karasar, N.(1982). **Bilimsel araştırma yöntemi**. Matbaş Matbaacılık, Ankara.

Kırcaali-İftar, G. (1994). **Kaynaştırma**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları. Eskişehir.

Küçüker, S., Richter Kanık, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne babaların özürlü çocuklara yönelik tutumları. **Özel Eğitim Dergisi**, 1(4) 20-28.

Lazar, A.C., Gensley, J.T., Orpet, R.E. (1971). Changing attitudes of young mentally gifted children toward handicapped persons. **Exceptional Children**, 37, 600-602.

Leyser, Y., Cumblad, C., Strickman, D. (1986). Direct intervention to modify attitudes toward the handicapped by community volunteers; the learning about handicaps programme. **Educational Review**, 38(3) 229-235.

Milli Eğitim Bakanlığı (1986). **Özel eğitimle ilgili kanun ve yönetmelikler**. Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi. Ankara.

_____. (1990). **Eğitilebilir çocuklar ilkokul programı**, MEB. Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı, Ankara.

_____. (1994). **Milli eğitim ile ilgili bilgiler**. MEB. Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

_____. (1996). **T.B.M.M. plan ve bütçe komisyonu 1997 yılı bütçe konuşması**. Ders Aletleri Yayın Merkezi Matbaası. Ankara.

Morgan, C. (1988). **Psikolojiye giriş**, (S.Karakaş, Çev.). Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Yayınları, No:1. (Orijinal Eserin Yayını, 1977).

Özgüven, İ.E.(1994). **Psikolojik testler**. Yeni Doğu Matbaası, Ankara.

Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek, S. (1992). **Özel eğitime muhtaç çocuklar**. Karatepe Yayınları, No:7. Ankara.

Özyürek, M. (1988). **Engelli kişilere yönelik değiştirilen tutumların sürekliliği**. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:296. Eskişehir.

Petrusic, J., Celotta, B. (1985). What children want to know about their disabled peers; an explanatory study. **The School Counselor**,38-46.

Polat, F. (1993). **Changing attitudes of school counselors toward exceptional persons; an experimental study**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.

Powers, D. (1983). Mainstreaming and the inservice education of teachers. **Exceptional Children**, 49, 432-439.

Rapier, J., Adelson, R., Corey, R., Croke, K. (1972). Changes in children's attitude toward physically handicapped. **Exceptional Children**, 39, 212-219.

Reis, M.E. (1988). Improving attitudes of nonretarded fourth graders toward people who are mildly mentally retarded; implications for mainstreaming. **Education and Training in Mental Retardation**, 85-91.

Roberts, C., Pratt, C. (1987). The attitude of primary school staff toward the integration of mildly handicapped children. **Paper Presented at the Twenty Third National Conference of the Australian Society for The Study of Intellectual Disability**. Perth, Western Australia.

Roberts, C., Pratt, C., Leach, D. (1991). Classroom and playground interaction of students with and without disabilities. **Exceptional Children**. 212-224.

Schulz, J., Carpenter, C.D., Turnbull, A.P. (1991). **Mainstreaming**, Allyn and Bacon.

Siperstein, G.N. (1980). **Instruments for measuring children's attitudes toward the handicapped**. Center for Human Services University of Massachusetts, Boston.

Siperstein, G.N., Bak, J.J., Gottlieb, J. (1977). Effects of group discussion on children's attitudes toward handicapped peers. **The Journal of Educational Research**. 70 131-134.

Siperstein, G.N., Bak, J.J.(1985). Attitudinal Responses of the Nonretarded to Their Mentally Retarded Peers. In C.J. Meisel (Eds.) **Mainstreaming handicapped children; outcomes, controversies and new discoveries.** (55-75) Hillsdale, N.J; Erlbaum.

Siperstein, G.N., Bak, J.J., Q'keefe, P. (1988). Relationship between children's attitudes toward and their social acceptance of mentally retarded peers. **American Journal of Mental Retardation.** 95(1)24-27.

Siperstein, G., Bak, J.J. (1989). Social relationships of adolescents with moderate mental retardation. **American Association on Mental Retardation,** 27 (1) 5-10.

Stainback, G., Stainback, W.C., Stainback, S. (1988). Superintendents' attitudes toward integration. **Education and Training in Mental Retardation,** 92-95.

Sucuođlu, B., Kanık, N., Kūçūker, S. (1994). Anne babalara ōđretme becerilerinin kazandırılması. **Psikoloji Dergisi,** 9 (31) 36-43.

Şen, F.M. (1991). **İşitme engelli kardeşi olan çocukların psikolojik durumlarının incelenmesi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakūltesi, Ankara.

Şenel, H. (1995). Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması. **Özel Eğitim Dergisi,** 2(1), 33-39.

Tekin, E. (1994). **The effects of information techniques on social acceptance of exceptionality among primary school students.**

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.

Tolan, B., İsen, G., Batmaz, V. (1991). **Sosyal psikoloji.** Adım Yayınları, 27, Ankara.

Tezbaşaran, A.A. (1996). **Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu.** Psikoloji Derneği Yayınları, Ankara.

Towfigh, N., Zingle, H.W. (1984). Regular class students' attitudes toward integrated multiply handicapped peers. **American Journal of Mental Deficiency, 88(6), 630-637.**

Uysal, A. (1995). **Öğretmen ve okul yöneticilerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yavuzer, H. (1996). **Çocuk ve suç.** Remzi Kitabevi, İstanbul.

EK: 1

ACTIVITY PREFERENCE SCALE

NAME:

Make believe that a mentally retarded child is moving into your neighbourhood and will be coming into your class. What types of activities would you like to do with a mentally retarded child? Below is a list of activities to help you decide. If you would like to do an activity with him or her, circle YES. If you would not like to do an activity with him or her, circle NO. If you are not sure, circle the question mark.

1. Invite to my house.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
2. Sit next to each other in class.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
3. Go sledding or ice skating together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
4. Work on a class project together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
5. Play games outside together after school.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
6. Eat lunch together in school.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
7. Watch TV together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
8. Play together during recess or snack time....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
9. Play games inside my house together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
10. Do errands for teacher together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
11. Go bicycle riding together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
12. Play games in class together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
13. Go on a picnic or swimming together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
14. Play on the same team in gym.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot
15. Go to the movies together.....	Like a lot	Like	Dislike	Dislike a lot

EK: 2

ETKİNLİK TERCİH FORMU

Diyelim ki zihinsel özürlü bir çocuk sizin mahallenize taşınıyor ve sizin sınıfa gelecek. Onunla birlikte neler yapmak istersin? Aşağıdaki liste sana karar verebilmen için yardımcı olacaktır. Her etkinlik için, dört cevaptan senin tercihini en iyi gösteren cevabı daire içine al. Yardımın için çok teşekkür ederim.

1. Evime davet etmek.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
2. Sınıfta yanyana oturmak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
3. Birlikte kızak kaymak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
4. Sınıfta birlikte çalışmak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
5. Okuldan sonra birlikte oynamak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
6. Okulda birlikte yemek yemek.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
7. Evde birlikte televizyon seyretmek.	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
8. Tenefüslerde birlikte oynamak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
9. Bizim evde oynamak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
10. Öğretmene birlikte yardım etmek.	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
11. Birlikte bisiklete binmek.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
12. Sınıfta birlikte oynamak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
13. Birlikte pikniğe gitmek.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
14. Aynı takımda top oynamak.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam
15. Birlikte sinemaya gitmek.....	Çok hoşlanırım	Hoşlanırım	Hoşlanmam	Hiç hoşlanmam

EK: 3

ADJECTIVE CHECKLIST

NAME:

If you had to describe a mentally retarded child to your classmates, what kinds of words do you use? Below is a list of words to help you. CIRCLE the words you would use. You can use as many or as few words as you want. Here is the list;

Healthy	Neat	Careful
Slow	Lonely	Glad
Sloppy	Pretty	Stupid
Clever	Cruel	Careless
Alert	Proud	Dishonest
Alright	Weak	Smart
Crazy	Bright	Unhappy
Greedy	Bored	Mean
Cheerful	Helpful	Ugly
Honest	Dumb	Happy
Ashamed	Sad	Kind
Friendly		

EK: 4

SIFAT LİSTESİ

Diyelim ki mahallenize zihinsel özürlü bir çocuk taşındı. Bu çocuğu arkadaşlarına tanıtmak istersen, hangi sözcükleri kullanarak anlattırırın? Aşağıda seçebileceğin sözcükler var. Kullanmak istediğin sözcükleri daire içine al. Zihinsel özürlü çocuğu tanıtmak için istediğin kadar kelime kullanabilirsin.

Sağlıklı	Temiz	Dikkatli
Yavaş	Yalnız	Memnun
Dağınık	Tatlı	Aptal
Akıllı	Haşın	Dikkatsiz
Uyanık	Gururlu	Dürüst değil
İyi	Zayıf	Zeki
Deli	Parlak	Mutsuz
Hırslı	Sıkıcı	Kötü Niyetli
Neşeli	Yardımsaver	Çirkin
Dürüst	Salak	Mutlu
Utangaç	Üzgün	İyi Kalpli
Arkadaş Canlısı		

Ek:5

BİLGİLENDİRME PROGRAMI

Birinci Oturum

Yer: Cumhuriyet İlkokulu

Tarih: 6.11.1996

Süre: 45 dk.

İçerik: Bilgilendirme Programının amacı, genel çerçevesinin belirlenmesi ve Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi'nden oluşan ön testlerin uygulanması.

Araştırmacı, öğrencilere kısaca çalışmanın amacını, hangi gün ve tarihlerde bir araya geleceklerini açıklamıştır. Öğrencilerin zihinsel engelli yaşlılarından birinin, onların sınıflarına katılacağını düşünmeleri istenmiş ve araştırmada kullanılan iki ölçek uygulanmıştır.

Ölçeklerin uygulanmasından sonra, bireysel farklılıklar ve benzerlikler tartışılmıştır. Ayrıca bireysel farklılıklar kadar, bireyin kendi içinde de güçlü ve zayıf olduğu yönlerin bulunduğu açıklanmıştır. Bütün bunların sonucunda engelli birey kimdir? sorusuna cevap aranmıştır. Çeşitli engel grupları olduğu, bunların arasında zihinsel engelli bireylerin yer aldığı belirtilmiştir. Zihin engelli çocukların özel sınıf ya da özel okullarda eğitimlerini sürdürdükleri açıklanmıştır. Öğrencilerden "Özel sınıf nedir?", "Bu sınıfta yer alan öğrencilerin özellikleri nelerdir?", "Onlarla etkileşimleri nasıldır?" sorularının cevaplarını küçük birer kağıda yazmaları istenmiştir. Daha sonra

öğrencilerin önceki yaşantılarında zihinsel engelli kişilerle etkileşimlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Araştırmacı, yapılan konuşmaları özetleyerek oturumu tamamlamıştır.

İkinci Oturum

Yer: Cumhuriyet İlkokulu

Tarih: 13.11.1996

Süre: 45 dk.

İçerik: Zihin engelli bireyler hakkında bilgi verilmesi.

Birinci oturum, araştırmacı tarafından kısaca özetlenmiştir. Bu oturumda ise zihinsel engellinin tanımı, sınıflandırılması, nedenleri, zihinsel engelli çocukların özellikleri ve bu çocukların eğitiminde hangi programların uygulandığı konularında öğrencilere bilgi verilmiştir. Bu konularda öğrencilerden gelen sorular cevaplandırılmıştır.

Üçüncü Oturum

Yer: Cumhuriyet İlkokulu

Tarih: 20.11.1996

Süre: 45 dk.

İçerik: Taklit Yönteminin Kullanılması

Normal çocukların, engelli yaşlılarının hissettikleri duyguları paylaşmaları ve onları daha iyi anlamaları için taklit (simulation) yöntemi kullanılmıştır. Normal çocukların, taklit yönteminin uygulandığı programların sonunda, engelli yaşlılarının kendilerinin yapabildikleri becerilerde zorlanma nedenleri ve onların iletişim kurmadaki güçlüklerini daha iyi anladıkları görülmüştür (Bookbinder, 1978).

Bu amaçla öğrencilerle üç değişik oyun oynanmıştır. Birinci oyunda; öğrencilerin ellerine kalın çorapları giyerek düğme çözme ve iliklemeleri, ayakkabı bağcıklarını bağlamaları istenmiştir. Öğrencilerin karşılaştıkları güçlüklerde neler hissettikleri tartışılmıştır. İkinci oyunda; on basit emrin bulunduğu yönerge sırası değiştirilerek öğrencilere sorulmuş ve aynı sırayla yapmaları istenmiştir. Öğrencilerle, oyun sonrasında zihin engelli bireylerin öğrenme özellikleri tartışılmıştır. Üçüncü ve son oyunda öğrencilere semboller ve kelimelerin yer aldığı birer kağıt dağıtılmış, 2 dk. süreyle incelemeleri sağlanmıştır. Daha sonra öğrencilere, sadece sembollerin yer aldığı kağıtlar dağıtılmış ve kelimeleri yazmaları istenmiştir. Öğrencilerle sonuçta zihin engelli bireylerin hatırlama ve dikkat özellikleri tartışılmıştır.

Dördüncü Oturum

Yer: -Cumhuriyet İlkokulu

Tarih: 27.11.1996

Süre: 45 dk.

İçerik: Özel sınıf öğretmeninin misafir olarak katılması

Araştırmacı, öğrencilere bu haftaki oturuma, okullarında bulunan özel eğitim sınıf öğretmeninin katılacağı belirtmiştir. Özel eğitim sınıf öğretmeni, sınıfında kaç öğrencinin olduğu, bu öğrencilerin onlarla benzer ya da farklı olan yönlerinin neler olduğunu açıklamıştır. Ayrıca, öğrettiği konular ve kullandığı kitaplar, materyaller hakkında da kısaca bilgi vermiştir. Özel eğitim sınıfında bulunan öğrencilerin hangi alanlarda güçlük çektikleri ve daha çok neler üzerinde durdukları konularında açıklamalarda bulunmuştur. Bu konularda öğrencilerden gelen sorulara cevap vermiştir.

Beşinci Oturum

Yer: Cumhuriyet İlkokulu

Tarih: 24.12.1996

Süre: 45 dk.

İçerik: Bir video çekiminin izletilmesi.

Deney grubunda bulunan öğrencilerin iki kız ve iki erkek çocuğunun basit bir okuma parçasını okumalarından oluşan kamera çekimini seyretmeleri sağlanmıştır. Bu çocuklardan ikisi normal beşinci sınıf öğrencileri, diğer ikisi de özel eğitim sınıfı beşinci sınıf öğrencileridir. Ayrıca bu öğrencilerin okuma parçasını okuduktan sonra, özel yaşamlarında yaptıkları etkinlikler konusunda sorulan sorulara verdikleri cevaplar izletilmiştir. Video çekiminin sonucunda, öğrencilerle izledikleri normal ve engelli yaşlıları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tartışılmıştır.

Altıncı Oturum

Yer: Cumhuriyet İlkokulu

Tarih: 11.12.1996

Süre: 45 dk.

İçerik: Grup Tartışmasının Yapılması

Araştırmacı, öğrencilerle birlikte yaptıkları çalışmaların kısa bir özetini yapmıştır. Öğrencilere bu altı hafta boyunca neler öğrendikleri, neler hissettikleri sorulmuştur. Ayrıca, programa katılan öğrencilerin zihinsel engelli yaşlıları hakkında neler düşündükleri sorulmuştur. Oturumun sonunda öğrencilere Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi tekrar uygulanmış ve çalışmaya katılmalarından dolayı hepsine teşekkür edilmiştir.